

1848—49. TÖRTÉNELMI LAPOK.

Egyúttal a Kolozsvárt létesített 1848—49. orsz. ereklye-múzeum, Abony városi, alsófejérmegyei, bácsmegyei, Baja városi, szolnokdobokamegyei, brassói, budapesti, csongrádmegyei, fehér-megyei, gömörmegyei, hontmegyei, kolozsvári, marosvásárhelyi, szabolcsmegyei, szentesi, tolnamegyei, tordai, torontálmegyei, török-becsei, vasmegyei honvéd-egyletnek, valamint a kolozsvári márcz. 15. állandó bizottság, a Kossuth-bizottság és Vasvári-kör hivatalos közlönye.

SZERKESZTŐ-BIZOTTSÁG:

Szigethy Miklós ezredes, Végh Bertalan ezredes-alelnökök Esterházy Miguel gr., Finály Henrik dr., Gámán Zsigmond, Gyarmathy Miklós, Huszár Sándor br. Kóváry László, Martin Lajos dr. Sárkány Ferencz, Szabó Sámuel és Szász Gerő.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KUSZKÓ ISTVÁN.

az ereklye múzeum öre.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

RENDES MUNKATÁRSÁK:

Alsó-Kubinból: Bulla György. **B.-Hunyadról:** Gyarmathy Zsigmond, Gyarmathy Zsigmondné, Bécsből: Veress Endre, Beszterczéről: Csernátouí Gyula dr. **Brassóból:** Baricz Sándor, Koós Ferencz. **Budapestről:** Hegedűs István dr., Helfy Ignác, Hentaller Lajos, Jakab Elek, Jókai Mór, Kreith Béla gr Rein.r Zsigmond dr., Szinnyey József id., Csikszeredából: Benedek István. **Deésről:** Kádár József. **Hidvégről:** Nagy Sándor. **K.-Vásárhelyről:** Balogh Vendel dr. **Kolozsvárról:** Bartha Miklós. **Benel Ferencz, Deáky Albert, Ferenczy Zoltán dr., Hory Béla, Kovács János, Kuskó Istvánné, Lövei Klára, Magyary Mihály, Márki Sándor dr., Szádeczky Lajos dr., Lugosról:** Dengi János dr., **M.-Vásárhelyről:** Imreh Sándor. **Nagybányáról:** Törökfalvi Pap Zsigmond, **Nagyváradról:** Hegyesi Márton, **Nyiregyházáról:** Krúdy Gyula. **Sátoralja-Ujhelyről:** Matolay Etele, **Székely-Udvarhelyről:** Vajda Emil dr. **Székesfehérvárról:** Éder József dr. **Alsó-Szóvát:** Dézsi Mihály **Tordáról:** Borbély György, **Ferenczy Ferencz. Vizaknáról:** Szentkatolnai Bakk Endre. **Rajzoló munkatárs:** Nagy Gyula tanár. **Fényképező munkatársak:** Dunky Ferencz, Dunky Kálmán. **Budapestről:** Vágó Bertalan.

Szerkesztőség és kiadóhivatal, hová a lapot illető minden küldemény intézendő: Kolozsvárt, Széchenyi-tér 27. sz. Orsz. Tört. Ereklye-Múzeum helyiségében.

A m. posta-takarékpénztár clearing és cheque forgalmában a kiadó-hivatal száma **3213.**

☞ **Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.** ☞

Ara negyedévre 1 frt. — Külföldre 1 frt 25 kr.

A lap az első évfolyamtól megrendelhető. — Díszes borítékba kötve az I. II. és III. évfolyam ára 15 frt.

Lapunk jelen száma 24 oldalra terjed.

TARTALOM:

	Oldal
Kanitz S. dr. 1848—49. évi naplójából. Közli Kanitz Ágost.	125—127
A budapesti orsz. honv. menedékház története	127
Okmánytár. Standes Ausweis, Forró ezredes; Létszám- kimutatás, Gál Sándor ezredestől	128—129
Egy ágyugolyó az 1848 nov. 4. csatából. Közli Zám-belli Lajcs	130
Az erdélyi magyar hadsereg létszámának kérdéséhez. (Vége) Thoroczkai Sándortól.	130—133
Voltam-e én hadnagy, vagy nem? Szász Gerőtől	133—136
A Székely ágyuk története. Id. Z. Bodo'a Lajostól.	136—138
Jegyzetek az 1849-ik évi eseményekről Lászlófalvi Velits Károlytól	138—140
Kossuth emlékezete.	140—141
Kiss Ernő holttostének megmentése. Ifj. Dörner Istvántól.	141
Apróságok a szabadságharcz embereiről. Közli Bittera K.	141

Halálozások:

Buzás István. — Bácsifalusi Báchy Sándor. — Dombay Albert. — Derzsi Miklós. — Goutfalvi Gouth Sán- dor. — Grant Ignác. — Hlavathy János. — Huszár János. — Juttasi Sándor Sámuel. — Szabados Im- re — Tandler Sámuel. — Vojnits Györgyné.	141—149
---	---------

Különlélek:

Egy honvéd arany lakadalma. — Honvéd-ünnep Ácson — Az öreg honvédek segítése. — Szeghegyi emlék- oszlop a 48-as hősöknek. — A komáromi honvéd- egyesület közgyűlése. — Petőfi-emlék a murányi várban. — Debreczeni csata emléke. — A turini Kossuth emléktábla. — Az országos honvédgyűlés. — A Bem-szobor alaphól a Bem nővéreinek. — Sándor László, 48-as Mátyás-huszár főhadnagyból — fő- ispán. — Honvédemlék leleplezése.	143—144
--	---------

BORITÉK TARTALMA:

Öreg honvédek figyelmebe. — Figyelmeztetés. — Nagy-
körösi honvédek arckép csarnoka. — Képek. — Kik
látogatták a kolozsvári orsz. történelmi ereklye muze-
umot? — Szalay-Baróthi. — „Az 1848—49. Magyar
Szabadságharcz Története.” — Képek a szabadság-
harczról. — Előfizetési díjak nyugtázása.

Öreg honvédek figyelmebe. Jövőre csak
azon öreg honvédek folyamodhatnak segélyért
vagy nyugdíjazásért, kik a folyó évi október hó
1-ig valamely honvéd egyesület által igazolva lettek.

Kérve kérjük a volt 1848—49-es hon-
védeket, hogy tegyék meg azonnal arra, nézve
sürgősen a szükséges lépéseket, hogyha eddig
még nincsenek igazolva — a **folyó évi októ-
ber 1-éig igazoltassák magukat.**

Fordulhatnak a viszonyok s valamikor az
is kénytelen lehet igénybe venni nyugdíjaztatá-
sát, ki most reá sem gondol, mert nem szo-
rult reá.

Biztosítsák tehát maguknak erre nézve a
lehetőséget igazoltatásuknak október 1-ig leendő
keresztül vitelé által.

Figyelmeztetés

az 1848—49-iki honvédekhez.

A nagymélt. m. kir. belügyminiszteriumnak f. évi
jun. 22-én 51471. sz. a. kibocsátott, a helyi sz. k. vá-

ros tekintetes tanácsa által e hó elején 5086—1895. sz.
alatt közölt körrendelete értelmében, kapcsolatosan a
m. kir. miniszter ur Ó Nagyméltósága által f. év jul.
9-én 2185. sz. alatti, az ország összes törvényhatósá-
gaihoz intézett magas rendeletével, figyelmeztetjük és
felhívjuk mindazon körünkben tartozkodó 1848—49-
es honvéd bajtársainkat, a kik honvéd igazolvánnyal még
nem bírnak és a már közelebb állami kezelés alá helye-
zett országos honvéd-segély pénzalapból nyugdíjazást
vagy más segélybeni részletetésekérti igényeket érvé-
nyesíteni kívánnak, a végett elmulthatlan szükségelt hon-
véd igazolványait illetékes honvéd egyesületeknél vagy
más hatóságoknál folyó évi október hó 1-ig anynyival
is inkább megszerezni igyekezzenek., minthogy ezen zár-
határidőn tuj, honvédigazolványok többé nem fognak ki-
állíttatni, a nélkül pedig jelzett folyamodások figyelem-
be nem vétetnek.

A Marosszék és marosvásárhelyi 1848—49-es hon-
védegyletnek Marosvásárhelyt, 1895. augusztus 24-én
megtartott közgyűléséből.

Kebelei Nagy Sdmuel

egyl. elnök.

Cs. Molnár Zsigmond.

egyl. jegyző.

E felhívást kiadtuk, mert szól nem csak a maros-
széki kerületben lakó honvédeknek, hanem szól az ösz-
szes eddig még nem igazolt honvédeknek.

Nagykörösi honvédek arckép csarnoka:

Tekintetes Szerkesztő Ur! Becses lapjában „Fel-
hívás“ van intézve az 1848—46-iki honvédekhez, hogy
fényképeiket egyenként vagy csoportosan a milleniumi
kiállításra, illetőleg a kolozsvári ereklye-muzeum számára
küldjék el

E felhívásnak engedve, mi is *nagykörösi honvédek*
két csoportban (1-ső csoport gyalogság, 2-ik csoport
lovasság) fényképeztettük le magunkat; mely képcsopor-
tokat a nagykörösi honvéd-egylet nevében és megbizásá-
ból van szerencsém megküldeni, kérvén ennek hirlapi
nyugtázását, hogy Egyletünknek így beszámolhassak.

Életrajzot mint kívánva van, mindegyik bajtársam-
ról nem küldhetek: részint azért, mert ez hosszas volna,
részint mert nem is ismerem ugy őket.

A névsort, a katonai rangot és a mai polgári álla-
potot feltüntető jegyzéket azonban a fénykép hátlapjára
felirattam.

Azt is bátor vagyok felemlíteni, hogy bár a fel-
hívást jó eleve kibocsátottam, nem mindnyájan jelentek
meg azok, a kik még életben vagyunk. Mintegy 40—50-en
elmaradtak.

Teljes tisztelettel

Nagy-Körös, 1895. Augusztus 19.

Kovács Lajos

ref. lelkész, 1848—49-iki honvéd hadnagy
a nagykörösi honvéd-egylet elnöke.

A lelkész és elnök ur becses küldeményét megkö-
szönve ohajtjuk, hogy a nemes példa mindenütt követésre
találjon. Megemlítjük, hogy muzeumunk őrzi az elnök
ur kabinet képét is.

1848—49. TÖRTÉNELMI LAPOK.

A m. posta-takarékpénztár clearing- és cheque-forgalmában a kiadódhivatal száma 3213.

Felolvasó szerkesztő:
KUSZKÓ ISTVÁN,
az ereklye-múzeum őre.

A lap szellemi és anyagi részét illető közlemények az ereklye-múzeum őre czímére küldendők.

Szerkesztőség:
Kolozsvár, főtér 12. sz., emelet.
Telefon sz. 244.

Előfizetési díjak:
1/4 évre 1 frt, 1/2 évre 2 frt, egy évre 4 frt.

Kiadódhivatal:
Kolozsvár, Széchenyi-tér 27. sz.

Kanitz S. dr. 1848. és 1849. évi naplójából.

Közlő: Kanitz Agost.

Édes apám ki Lugoson sok éven át mint gyakorló orvos működött és 1861-től kezdve haláláig 1883-ig majdnem szakadatlanul Krassómege, illetőleg Krassó-Szörénymegye tiszteletbeli főorvosa volt, időnként feljegyzéseket tett, a melyek nem egyszer valóságos napló számba mennek. A város, a vármegye és a haza szellemi és anyagi jóléte lelkesítette mindenkor. Naplóját németül írta; eltekintve az utazási naplójától, Lugoson; azokból egyet mást, mit 1848-ban és 1849-ben feljegyzett, közölni kívánok.

Alig hiszem, hogy abban az időben sokan irtak volna hasonló feljegyzéseket. A stilaris szerkezetet is törekedtem lehetőleg megtartani, a „nuance“-ok visszaadják azt, hogy beszéltek akkor a szereplők, a kikkel apám érintkezésben volt. A kifejezések terminológiája nem egészen a mai, egy hosszú publicistikai múlt eredménye; hanem látszik azon, hogy az új situációk számára, nem egyszer, nem találták mindjárt meg a helyes kifejezést, a mint nem egyszer az új állapotot régi kifejezéssel nevezték el, a mely nem egészen ugyan azt jelentette már akkor sem.

Midőn e lapokat leírom, magam előtt látom, a mezővárosi, a vármegyei urak jó részét, akár abban az időben, akár a hajnalodó korban 1867-ig, akár azután.

Apró gyermek voltam 1848-ban, 1849-ben; mindazonáltal egyre másra, abból az időből is emlékszem. Az ötvenes években sokat hallottam arról a dicső időszakról, apám is nem egyszer olvasta fel előttem feljegyzéseit és azokat oly módon magyarázta és bővítette ki elő szóval, hogy azt hiszem, hogy az ő szellemében közölhetem a következőket.

Sokáig haboztam, vajjon ezeket a naplótöredékeket már most adjam-e ki? de egy és más a mit a legközelebbi időben erre a korszakra nézve közöltek, bennem azt az erést keltette, hogy ezek a feljegyzések némely tény feltüntetésére és helyes magyarázatára nézve talán némi csekély szolgálatot tehetnek.

S most még egyet! Édes apám, a ki mindig mérsékelt politikusnak akarta magát tekinteni, szeretett magántársaságban politikával foglalkozni, ő mindvégig a Deák-párt híve és annak megszűntével Tiszapárti volt. Ez talán a feljegyzések megítélésére nézve, nem egészen felesleges

K. A.

1848. Márczius.

Hogy a februarius 22., 23., 24. francia forradalom már februarius 24. meghozta a francia köztársaságot arról már előbb emlékeztem meg.

Most össze akarom azt foglalni, mi közvetlen közelünkben történt, mert hogy azok a rángások, a melyek oly hatalmasan vibráltak, vármegyénket is elérték, az annál is inkább feltűnő, mert vármegyénk mindenkor conservatív volt.

Mily hatalmasan hatottak a hullámverések egész Európára azt már előbb jegyeztem fel. Hazánkban a fordulatot Kossuth repraesentatiója jelzi. Hogy a liberalisok ott nem fognak megállni, az előre volt látható. Mozgalomnak kellett beállni az egész országban, hogy a liberalisok az egész hazában egyértelműleg cselekedjenek. Természetesen egy vármegye sem fog hátra maradni, miután általános az a felfogás, hogy a conservatívok és a liberalisok közötti különbségről többet szósem lehet.

Márczius 19. a posta a Pesti Hirlap egy mellékletét hozta, mely a pesti liberalisoktól elfogadott tizenkét pontot tartalmazza. Egész terjedelemben ide másolom:

Ujabb hírek.

Pest márczius 15-kén 3 óra előtt. Nagy csoportot vonult a városház elébe, a tanács és választott polgárokat következő petitio pártolásra szólítván fel:

1. Kivánjuk a sajtó szabadságát, és a censura eltörlését.

A közelebbi körülményeket erre a demonstratióra nézve, úgy mondják el, hogy még a nemzeti színházban is, egy ügyvéd igen erőteljes beszédet mondott a szabadság és egyenlőség érdekében.

A mozgalom közelebbi indokai abban a szükségben keresendők, hogy megtörjék a mágnások vető-ját. A nemzet annak teljes tudatában van, hogy itt az alkalmas pillanat és hogy azt fel kell használni, hogy a nemzet megoldja feladatát és minél inkább megerősödjék. A nemzetnek tehát vissza kell szoritani a mágnási tábla retrograd mozgalmait.

A következőkben, napló alakjában fogom azt feljegyezni, mi napról napra történt.

Márczius 20. Tegnap vasárnap 19. a nagy korcsmában (császárcorcsmában, Kaiserwirthshaus) kidugtak egy fehér zászlót: Szabadság, Testvériség, Egyenlőség felirattal. Zene, népösszevülés szintoly keveset hiányoztak mint politikai beszélgetések. Ezzel az alkalommal fehér tollakat osztogattak ki, még a politikailag kiskorúak, tehát a zsidók között is.

Vármegyénkben a mozgalom a liberalisoktól indult ki, ezek a következők voltak: Balogh László mint vezető, a legtöbb vagy talán az összes illyr és az Asbothok. Ennek következtében megragadták a conservatívek mint Jakabffy viczispán és Frummer az alaki kezdeményezést és a liberalisok ügyét a magukénak ismerték el. Tehát ebben a mozgalomban mind egyértelműek voltak. Igen helyes volt ezt a politikát választani. Oly erős volt az események árama.

De ez nem volt mind. Ma kis gyűlés volt eddig még sohasem létezett árnyalatokkal. Valóságos népgyűlés

*) A többi, minden jó hazafi úgy is ösméri tehát kihagyom. Ennyit a szövegi összefüggés érdekében, közölni szükségesnek tartottam.

volt. Az oláhok tömegesen özönlöttek a gyűlésterembe, a zsidók is részt vettek abban.

Féltizenegy óraker utánam jöttek, hogy a gyűlésbe menjek, nem tudtam mi fog történni a vármegyeházi tanácssterem annyira tele volt zsufolva, hogy alig lehetett előre haladni. Mind a két oldalon roppant tömeg volt ott, az asztalnál a szónokok állva, nagy hévvel beszéltek. A bizottságba bevásztottak neveit olvasták fel, engemet is megválasztottak és ennél fogva el kellett tűrnöm, hogy menydörgő éltetések között engemet is fel-emeltek vállukra. A bizottságba (deputatióba) bevásztattak Jakabffy Kristóf¹⁾, Frummer Zsigmond²⁾, Fogarassy, Balogh László³⁾, Jóva Popovics⁴⁾, Izsák, proto Markovits. Vancsa, Heuffel dr.⁵⁾ Aűspitz⁶⁾, Liska⁷⁾, Bee⁸⁾, Hechinger⁹⁾ egy oláh és én.

A bizottságnak az a functió jutott, hogy a tizenkét pontot közhírré tegye és hogy ennek a 12 pontnak az értelmében egy petitiót készítsen, ez utóbbival Balogh Lászlót bízták meg.

A közgyűlésen még azt is szóba hozták, vajjon a tegnapi kített fehér zászló megmaradjon-e vagy pedig nem.

Frummer¹⁰⁾ főügyész ellene volt, mert tartott a népcsődülettel, Balogh mellette és az asztalon állva, összeszorított ököllel szónokolva, keresztül vitte akaratát

Ebben a pillanatban a terembe hozták a zászlót és legott teljesen kifejtették. Ez mély hatást gyakorolt.

Ekkor felállt Jakabffy Kristof viczispán¹¹⁾ és arra utalt miszerint tanácsos volna elhagyni a feliratot a zászlóról. A sok ide-oda beszélés oknélküli ingerültséghez vezetett volna, tehát jó hatású volt, hogy Szerényi Antal¹²⁾ erélyes szavakban oda nyilatkozott, hogy a gyűlés a bizottság megválasztásával eleget tett missziójának és hogy a bizottság fogjon mindjárt a munkához.

Erre a tömeg elszéledt.

Tizenkét óra volt.

A 12 pont németre és oláhra fordítatott és ellátott a szükséges interpretációkkal.

Délután 5 óraker a vármegyeházára ment a deputatio, hol a nép már gyönyörködött a zenében. Asztalra állva Jakabffy viczispán magyarul és a proto oláhuul magyaráztak.

Innen ismét a német oldalra mentünk és a nagy korcsmánál (Kaiserwirthshaus) Jakabffy megint magyarul, Heuffel dr. németül beszéltek. Roppant néptömeg hallgatta mindezeket meg.

Éppen most este tíz óraker hallom Galliny-tól¹³⁾ hogy Batthyányi gróf, Teleki, Szemere, Kossuth, Nyáry viczispán lettek miniszterek Szentkirályi állítólag azért maradt ki, mert az administratio-kérdésben pártoskodott volna.

¹⁾ Viczispán.

²⁾ Földbirtokos.

³⁾ Ügyvéd.

⁴⁾ Kereskedő.

⁵⁾ Krassómege főorvosa.

⁶⁾ Kereskedő.

⁷⁾ Kötélverőmester.

⁸⁾ Pékmester, pár év mulva Szende Béla későbbi honvédelmi miniszter apósa.

⁹⁾ Iparos, ha emlékezetem nem csal kalapos.

¹⁰⁾ A későbbi Szende Béla honved. miniszter.

¹¹⁾ Jakabffy Kristof azoknak a kevesek egyike volt, a ki az első felelős miniszterium javaslatára lett királyi (nem cs. k.) tanácsos, mint ő azt nekem gyakran büszkén mondotta.

¹²⁾ Apám legjobb barátja esküdt, később szolgabíró, meghalt É.-Amerikában az emigratióban

¹³⁾ Galliny Ferencz gyógyszerértulajdonos volt Lugoson, a legeszesebb emberek egyike a vármegyében, kinek a nemességgel sok nexusa volt.

Márczius 21. Kelletlen reggelre ébredtünk. Sokat esett az eső. Mikor az oláh oldalon meglátogattam betegemet Beevel találkoztam, azt mondotta: „Jöjjön 11-kor, mint a meghatározott órára a bizottsági (Comite) ülésbe, mert az a hir van elterjedve, hogy az oláhok az unitus templomot leakarják rombolni.“

Miután a petitió a városházán volt és én azt még nem irtam alá, az urakhoz csatlakoztam, kik arra a hirre, hogy az oláhok az éppen említett tervet, valóban ki akarják vinni, szintén a városházára siettek. Jakabffy viczispán nagyon el volt keseredve, kezemnél fogva, igen elérékenyült hangon ezeket mondá: „Lássá jó barátom, ilyenek a ráczok, a kutyák; mi velük egyesülni akarunk, ők meg a kedélyeket szét akarják tartani.“ Athanasievits Sándor vármegeyi alügyész, ki hátunk mögött ment, bizonyosan mélyen sértve érezte magát mikor ezeket hallotta. A 12 pontot itt egy unitus fiscalis magyarázta az embereknek, de azt mondják, hogy ez a fiscalis és Bertsán az unitus pap a népet nagyon izgatták. Az oláhok nem akarták a petitiót elébb aláírni, mielőtt nem irta mindenki azt a petitiót alá, a melyben az unitus templomnak a piacról való eltávolítását követelik.

Órült követelés!

Oláh nemzetiségről, a templomnak folyamodás nélkül való lerombolásról volt már szó.

Azt mondják Petrovits, Gyika, Milankovits izgattak volna, különösen az utolsó, ki azt különben nyilvánosan meg is mondotta.

A congregatióban a tegnapi népgyűlés protocollumát autentikálták és elhatározták, hogy mindennap délután 3 óraker összeül a bizottság és ha panaszok előadódának, azokat minden egyes tag be fogja terjeszteni. Jakabffy viczispán a rend fenntartása érdekében beszélt és felszólított, hogy ehhez mindegyikünk erélyesen járuljon.

Az alatt, ma az a hir érkezett, hogy a következők választattak minisztereknek:

1. Batthyányi Lajos gróf elnök és külügyi miniszter.
2. Szent-Királyi Mórícz vallásügyi miniszter.
3. Teleki László gróf hadügyminiszter.
4. Kossuth Lajos ipar- és kereskedelemügyi miniszter.
5. Szemere Bertalan közoktatási miniszter.
6. Pulszky Ferencz pénzügyminiszter.
7. Deák Ferencz belügyminiszter.
8. Eötvös József báró pecsétőr.
9. Perényi báró igazságügyminiszter.
10. Nyáry Pál rendőrminiszter.

Vajjon ez hogyan történt, mind erről most még nem tudunk semmit sem.

Pesti kereskedők Petőfi következő „Nemzeti dal“-át hozták magukkal:

Talpra magyar stb.

Már elébb olvashattuk a következő „Mi atyánk“-at:

Atyánk Metternich, a ki Bécsben vagy, szentség-telenitessék a te neved, jöjjön hozzánk más kormány, az alattvalók akarata legyen meg ugy Magyar- mint Osztrákországban is, adj nekünk nagy kenyeret, csak bocsásd meg a mi káromlásainkat, a mint mi is megbocsátjuk az új kölcsönt, ne vigy minket kísértetbe az új hitel-papirossal, hanem szabadíts meg igazi aranyval és ezüsttel minden bajtól. Amen.

Meg vagy átkozva papirpénz csalással teljes, veled van a cursus, el vagy kárhozthatva, és el van kárhozthatva az, a ki felkapott téged, te képmutató papiros. Imádkozzál érettünk alattvalókért most és a vasuti részvények által bekövetkező cridánk órájában, Amen.

1848. Április.

Miniszterek nem a fennemlítették, hanem a következők lettek (felsoroltnak az ösmeretes nevek).

Április 27. Szemere belügyminiszter a következőket nevezte ki főispánokká, illetőleg főkapitányokká. (Következik az ösmeretes névsor).

1848. Május.

Karloviczon Suplikácót az ogulini ezred ezredesét választották „vojvodá“-nak, Rajacsics-ot metropolitának, ezzel az alkalommal az összes püspökök emelték vállukra az új metropolitát. Karloviczon állítólag Szerbiából való szerbek is voltak. A nép között háromszinti szallagok „garnitúra“-it osztogatták szét. A színeket következőleg magyarázzák: fehér a békét jelenti, vörös papjaik övének a színe, kék szintén az, az alsóbbrendű papoknál.

Vukovits, Kossuth és Batthyányi lithografált caricaturait is szétoztogatták és azonfelül a bajuszos és sarkantyus „magyar uristen“ képét.

A nagy-kikindai „revoltair“ neve Radák György.

A határőrvidéki parancsnokló generalist Hrabovszkyt Horvát- és Tótországba teljhatalmu kormánybiztosnak nevezték ki, hogy Jellasics bán felségáruló fondorlatait az állam és alkotmány ellen megvizsgálja és megbüntesse.

Az udvari haditanácsos urak és függelékük avval vigasztalódnak, hogy Radetzky marsall, ha az olaszokkal végzett, majd a magyarokat is az elégedetlen szlávok segítségével megbabolázza, és oly kotnyeles (vorlaute) kiabálókat mint Kossuthot és Batthyányit el fog néमितatni. (Augsburg. Allg. Zeitung)

Kiváncsiak vagyunk vajjon Bécsben az Allg. Zeitung következő juliusi előfizetése alkalmával, arra megint 170 százalékot fognak kirónni. (Augsburg. Allg. Zeitung).

Már 1832-ben mondá Gentz a tisztán látó, hogy Palmerston lesz majd az a kő a melyen Metternich nyakát szegi.

A „véletlen“ egyike korunk leghatalmasabb Istenei közül.

Latour gróf az összes császári hercegeket Albrecht főherceg kivételével, az olasz hadseregtől visszahívta, miután jelenléttük a hadseregben elégedetlenséget keltett.

A magyarok joga Moldva- és Oláhországra, a melyek egykor már Magyarországhoz tartoztak, erősebb és régibb mint Oroszorszáé. Az oláhok Balázsfalván népgyűlést tartottak, mely több mint 4000 főből állott.

A mikor 1848. május 18. a német nemzetgyűlés alakuló ülését tartotta, a münsteri püspök a gyűlés végén azt indítványozta, hogy a nemzetgyűlés sikeres működése érdekében egyházi imákat rendeljenek el, Raveaux egyszerűen avval felelt: Segíts tenmagadon, akkor az Ur-isten is fog rajtad segíteni.

Eszterházy mint külügyi meghatalmazott az angol és francia követtel Magyarország megváltozott nemzetközi állását notifikálta, mely notificatio barátságosan viszonzotatott.

(Folyt. köv.)

A budapesti orsz. honvéd menedékház története.

Kolozsvár, 1895.

Emlékezetnek okáért egy részről, másrészt pedig hogy az érdeklődőknek lapunk útján tudomására hozzuk, közre adjuk, hogy a budapesti orsz. honvédmenedékház keletkezésének, fejlődésének stb. történetét megírta s a

menházi tagok névsorával, szabályzatokkal egy teljes művé összeállította a menedékház egykori segédtsíztje: Bakó János huszár-hadnagy. Bakó, kinek életrajzából a Történelmi Lapok m. é. folyamának 210 lapja tartalmaz rövid megemlítést, 1890-ig segédtsíztje volt a menedékház parancsnokának. Az adatokat munkájához ott gyűjtötte össze. Bemutatta kéziratban levő könyvét a muzeum örének s kijelentette, hogy ha akadna kiadó, a ki az ő művét honorálja, nagyon szívesen bocsátaná sajtó alá.

Mi eme műre, a közfgyelmet a midőn felhívjuk, az író szíveségéből itt közöljük a munka tartalom-jegyzékét:

Tartalom.

Előszó

1869 évi augusztus 21-en az országos honvédgyűlés leírása, a mikor Vidacs János indítványozza a menedékház felállítását, mint a melyet egyhangulag el is fogadtak arról jegyzőkönyv és Vidacs arcsképe.

A fenti jegyzőkönyv elfogadása után távirat küldetett Turinba a honvédek teremőjének a honvédek által.

A fenti sürgönyre levele Kossuth Lajosnak Vidacs Jánoshoz.

1870. évi junius 8-án 47 honvédegylet által képviselve a nagy gyűlés a honvédmenedékház létesítésének módozatairól felvett jegyzőkönyv.

1871. évi május 7-én országos honvédgyűlés 34 egylet 82 honvédsége által képviselve a honvéd menedékház további teendőiről felvett jegyzőkönyv.

A honvéd menedékház alapkövének letétele ünnepele szépen leírva 1871 október 1-én.

1872. szeptember 29-én a honvédmenház nagy ünnepelelyel történt átadása a menedékház képével.

Vidacs János átveszi a menedékházat mint első parancsnok és megkezdí a bétélepitést. 1873. év márczius 16-án vevődött fel az első honvéd. Ezen anyakönyv szóról-szóra le írva 1889 Julius 1-éig.

Ezen anyakönyv megmagyaráz mindent, hogy hány fordult meg a menházban, s hány halt el stbi. — Milyen a ruházatjuk.

A szobák berendezése, butorzata, részletesen felsorolva. Az élelmezés leírása.

Mennyibe kerül az élelmezése és ruházatja st. egy honvédnek s aztán összesen 100-nak.

Hány parancsnoka volt a menedékháznak és kik voltak 1873-tól 1888 évig.

Ház szabályrendelet m. kir. miniszteri helybenhagyással.

Egyébb házi szabályok és teendők, s ugy a segédtsízt teendője is.

Kik igazgatják a honvédmenedékház dolgait.

Mibe került a menedékház s annak berendezése?

A menedékházi aranykönyv leírása, mely a nemzeti museumban letétben van s melyből a nagyobb adakozók nevei kiirattak e mű részére.

A honvéd segélyző egyletnek kijavitott 1878 évi márczius 16-áról belügyminiszteri helybenhagyással ellátott szabályrendelet.

1887. évi május hó 16-án hozott szabályrendelet arról, hogy mikép lehet a menedékházba bejutni avagy segélyt kapni.

A magyar országos honvédségélyző egylet alapszabályai 1890 évi márczius 26-áról miniszteri helybenhagyással.

Függelék.

*

A munka közönséges irodai papir negyedréteinek 160 lapját tölti be.

XI.

(Kivül semm i).

(Belül)

Standes Ausweis

der im Hunyader Comitats und Szászvároser Stuhl befindlichen Truppen.

Infanterie:

Bataillons Nro.	Truppe	Commandant	Mann	Anmerk
11	Von Bataillon zurückgeblieben		27	
24	Bataillon	Major Csepi	560	Zur Operat im Zarand.
"	2-te, 4-te, und 6-te Compagnie des in Cronstadt formirten Cader Bataillons	Major Julius Péchy	361	
50	Bataillon	Hauptmann Eduard Benkovics	1103	Zur Operat im Zarand.
77	Von Bataillon zurückgeblieben		52	Eingerückt.
72	Bataillon	Major Bokori	392	Zur Operat im Zarand.
80	2-te, 3-te, 4-te und 6-te Compagnie	Major Simon	612	3. Comp. im Zarand.
82	Bataillon	Major Kovács	601	Zur Operat im Zarand
	Devaer Compagnie	Hauptmann Wilhelm Jarinay	298	" " " "
	Jäger Regiment 1-te und 2-te Division	Hauptmann Georg Alter	538	" " " "
	Hatvanis Freischaar Compagnie	Hauptmann Péterfi	145	
	Rekruten zur Jäger Schaar	Hauptmann Ludwig Frits	28	
	Rekruten von Szászvároser Stuhl		44	
	Von den aus mehreren Bataillons zurückgebliebenen und Rekruten zusammengesetzte Truppen		76	In Szászváros.
	Szabados's Truppe	Lieutenant Szabados	25	
	Hátszegger und Hunyader Rekruten, zu dem in Déva zu formirenden Bataillon		898	
11	Bataillon	Major Szigethi	1546	
		Zusammen	7446	

Cavallerie:

Rgts. Nro.	Truppe	Commandant	Mann	Pferd	Anmerk
11	Szekler Huszaren 1-te Major 1-te Escadron		7	7	
11	Szekler Huszaren Oberstlieutt 1-te Escadron	Rittmeister Johann Fehér	6	8	Eingerückt.
11	Szekler Huszaren 2-te Major 1-te Escadron	Rittmeister David Csulak	64	59	
16	Károlyi Huszaren, dann Thordaer und Koloser Reiter		40	40	
	Hátszegger berittene Nationalgarde	Oberlieutenant Alexius Puy	86	86	
6	Württemberg Huszaren 1-te Major 1-te Escadron	Rittmeister Döry	114	107	In Zarand.
		Zusammen	317	307	

Artillerie:

	Mann	Pferd	Hau	Kanonen				Raceten ge- schütze	Munitons wägen	Pack wägen	Schmide
			bitzen	⌘							
			7.	18	6	3					
Honvéd Artillerie 7-te 6 ⌘ Cavallerie Batterie	128	89	2	—	4	—	—	6	2	1	
" " 2-te 6 ⌘ Fus Batterie	103	75	—	—	5	—	—	5	2	1	
" " 9-te 6 ⌘ "	100	66	2	1	3	2	—	5	1	1	
" " 1-te Racketen Batterie	13	5	—	—	—	—	3	2	—	—	
Zusammen	344	235	4	1	12	2	3	18	5	3	

Déva, den 2-ten Juny 1849.

Forró, mk. ezredes.

Létszám-kimutatás.

Junius 8-án 1849.

Csapatok megnevezése	Parancsnokok nevei	Elhelyeztetés	Tehát maradt a létszám		Az óta		Tehát maradt a létszám		Ezen kívül vagyon	Helyben maradt		Ezek vagynak							Ágyu fontos		Jegyzés				
			ember	ló	ember	ló	ember	ló		ember	ló	gyutacsos fegyverrel	kövasszuros fegyverrel	vadász fegyverrel	lánósával	karddal	pisztolyal	karabinnal	6	3					
																						darab	darab		
3-ik határvéd zászlóaly .	Őrnagy: Magyar	1. század Tölgyes	189	2			189	2			189	2	5	32	90	61								Ezen létszám kimutatáson kívül vagyon még minden zászlóalynál egy őrnagy segéd-tisztjével.	
		6. század Békás	160				160				160			38	31	63					13		3		
		2. század Szt.-Miklós	152				152				152				30										
		3. század Remete	174				174				174														
		4. század Ditró	150				150				150				2										
		5. század Ditró	155				155				155				152										
		összesen	980	2			980	2			980	2	5	70	305	123				13		3			
4-ik határvéd zászlóaly .	Őrnagy: Rindsmaul	1. század Gyimes	162	2			162	2			162	2	4	1	46						6		2		
		2. század Gyimes	132				132				132		2	3	43							10			
		3. század Szépviz	113				113				113		2	10	20										
		4. század Somlyó	169				169				169		2	3	4							4			
		5. század Kőkert	93				93				93		6	9	50							8			
		6. század Szt.-György	143				143				143		4	4	7							2			
		összesen	812	2			812	2			812	2	20	30	170					30		1			
5-ik határvéd zászlóaly .	Őrnagy: Hild	1. század Kézdi-Vásárhely	178	2			178	2			178	2											9		
		2. század Kézdi-Vásárhely	170				170				170														
		3. század Berecsk	182				182				182														
		4. század Sósmező	182				182				182														
		5. század Rákóczivár	183				183				183														
		6. század Ojtóz	175				175				175													4	
		összesen	1070	2			1070	2			1070	2	58	588	53	240				27		13			
Ujan alakuló honvéd-zászlóaly	Ideiglenes zászlóalji parancsnok, százados: Kiss Antal	1. század Tapliczán	137				137				137														
		2. század Tapliczán	136				136				136														
		3. század Tapliczán	137				137				137														
		4. század Tapliczán	137				137				137														
		5. század Tapliczán	136				136				136														
		6. század Tapliczán	137				137				137														
		összesen	820				820						400	200	220										
Utász csapat Székely füzér csapat Mátyás lov. 5-ik osztály — —	Százados: Móricz Sándor Főhadnagy: Kieszler Pap Sándor Őrnagy: Móricz Dénes 2. század gyalogság 2. század lovasság	Ojtóz	250				250				250														
		Csik-Szereda	193	58			193	58			193	58											1	4	
		Kézdi-Vásárhely	211	40			211	40			211	40													
		Csik-Szereda	267	215			267	215			267	215													
		Maros-Vásárhelyen	468				468				468											57	66		
		2. század lovasság	174	160			174	160			174														
		összesen	5245	479			5245	479			5245	479	483	888	848	363	57	66	70	1		22			

Gál Sándor, m. R.
ezredes.

Egy ágyugolyó az 1848. nov. 4. csatából.

Nagy-Tétény, 1895. július 12.

Tisztelt szerkesztőség!

Mellékelve küldöm azt a hat fontos golyót, mely 1848. november 4. nekem volt szánya. Simonics tábornok a jabloniczi erdőben oly állást foglalt el, mely nekünk nem engedte, hogy ötet erősebben üzzük, és sikerült a gyalogságot jól vissza vonni.

Addig lovassága és útegei minket erősen fenyegetett, én a jobb szárnyon a division előtt vagy harmincz lépéssel előtte álltam és láttam mikor egy ágyugolyó a derék Müncz századost a Miklós huszároktól, kik a bal szárnyon álltak, lesodorta; azértelőre nem igen néztem. Abban a pillanatban egy huszár elkiálltotta magát: kapitány ur golyó jön — az ágyu golyókat nem csak hallani, de látni is lehetett. Abban a pillanatban a fehér sörényű és farku sárga lovat, bizonyosan megszorítottam ez félre ugrott, és a golyó ép arra a helyre csapott le, a hol előbb álltam, utána néztem; tölgy fába ütött és mikor már csendesen feküdt, leszálltam; köpenyem zsebébe dugtam és vittem egész Speniczig így, a hol aztán podgyászom közé tettem. A huszároknak, mert az egyik után még többen kiálltatták, megköszöntem a figyelmeztetést. A tisztelt lapban olvastam, hogy több ágyugolyót a muzeum részére beadtak, azért én az enyémet is a muzeum részére küldöm, legalább lehet tudni ebből, hogy egyenesen a parancsnoknak volt szánya, pedig akkor csak százados és divisió parancsnok voltam.

tisztelettel

Zámbelly Lajos, ezredes.

Hálás köszönettel vettük a becses adományt. Elhelyeztük a muzeum fegyver- és golyó-gyűjteményei közé.

Az erdélyi magyar hadsereg létszámának kérdéséhez.

Petőfit nem mint taktikust vagy stratégát tartotta maga mellett Bem tábornok, hanem mint a nemzet költőjét. Petőfi 1849. január 26-ike közül jött Szelindekre és a piskii csata előtt el is távozott. Hadi szolgálatot nem teljesített, mi eléggé kitűnik abból, hogy ötet a piskii ütközet előtt a tábornok reá birta, hogy a Déván összegyűlt számos menekült magyar család oltalmára Csutak őrnagy vezénylete alá rendelt fedezethez, mely Aradra volt menendő, csatlakozzék; minthogy vétek volna életét csatákban kockáztatni (Bauer őrnagy hagyományai 120, 136 lap).

Petőfi őrnagy kineveztetése a Közlöny 148 számában lett közzé téve, a mi körülbelül július elejére esik, ekkor pedig nem volt sem Erdélyben sem a tábornok környezetében.

Kövári László a segesvári csata leírásánál a 259-ik lapon ezt írja Petőfiről: „De nem találták Petőfi Sándort a magyar Berángert, a népszabadság dalnokát, ki a télen Bem mellett volt. Miután Mészároossal a nyakra való nem viselés miatt összejött s honvéd rangjáról lemondott, most érkezett ismét vissza. Julius 25-én együtt akartunk Bem után indulni Moldovába, hogy vele találkozzék. Nemzetőri ruhában jött és szekérral jöven, gyalog nézte Fehéregyházáról hosszasan a csatát, mely a mint egyszerűre felbomlék, ő is futott.“

E szerint, minthogy honvéd állásáról lemondott, a csak e hónap elején nyert honvéd őrnagy rangjáról is

le kelle mondania, tehát a segesvári ütközetkor és abban elestekor sem honvéd, sem honvéd őrnagy nem volt. Különben megjegyzem, hogy Bem tábornok segédtisztjei nem szokták volt a csatát távolról nézni, erre nem is volt idejük; de nem is lett volna tanácsos azt tenniök és nem hihető, hogy a tábornok, ki minden ízében katoná volt, levert lehetett volna olyan katonáért, ki kézszebb volt lemondani honvédségéről és őrnagy rangjáról, hogy sem nyakravalót viseljen.

A tábornok Petőfi elestében a költőt fájlalhatta.

Tehát azt hiszem azon állításom, hogy a tábornok segédtisztjei közül csak Bauer volt őrnagy, a valószínűnek csakugyan megfelel.

A székelyföldön az ütközetekben használt tüzérség felszerelése, azt hiszem, szabályszerű volt, valamint teljes volt azon tüzérség felszerelése, melylyel magam több csatában részt vettem, különben azt csatában használni nem lehetett volna, én meg vagyok győződve, hogy valamint nálunk, úgy székelyföldön is minden ágyunak meg volt löszer-kocsija, mely nélkül egyes ágyu külön működésre nem volt használható, meg volt minden ütegek szerkocsija és tartalék löszer-kocsija és valamint nálunk nem vonszoltatták azokat a csataterre és csataterren emberekkel, ökrökkel, vagy bivalokkal, hanem lovakkal, úgy nem tették azt a székelyföldön sem, hanem minden ágyu, tölténykocsi, szerkocsi elé négy jó lovat fogtak, kevesebb nem is birta volna azokat el. Két vagy három ló egy-egy ágyu vagy löszerkocsihoz sohasem volt fogva és minden tiszt és tüzemester lovon ült, sőt a lovas útegeknél, pedig ilyen is volt kettő, minden ágyu elé hat ló volt fogva.

Lőrincz hetvennyolcz tábori ágyut mutat ki, ezekhez kellett:

78 ágyuhoz négy lovat számítva hámas ló . . .	312
78 löszer-kocsihoz 4 lovat számítva hámas ló . . .	312
A két üteg lovas ágyuhoz hozzá számítva egy ágyuhoz két lovat . . .	24
A 15 üteg egy-egy szerkocsijához 4 lovat számítva . . .	52
A 6 röppentyű telephez 4 lovat számítva . . .	24
A 13 üteg fő és altisztjei számára ugy a röppentyű számára legalább hatos . . .	133

Osszesen 857 ló

Lőrincz a 78 ágyuhoz és 6 röppentyű telephez bejegyzett összesen 484 lovat, ezen összegben kellett legalább 133 hámas lónak lenni, ezt levonva marad 351 hámas ló, e szerint egy ágyuhoz, egy löszerkocsihoz, egy szerkocsihoz és egy röppentyűs kocsihoz jut 2—1 rész ló, ha pedig a hámas lovak kifelejtődtek és a 484 ló mind hámas volt, akkor jut egy fogatra 2.76 rész hámas ló. Hogy e szerint a tüzérséget használni és azokkal Bem tábornok és más parancsnok olyan tüzérségi bravourokat véghez vihettek volna, mint a milyeneket véghez vittek, minden esetre több a valószínűlenségnél. E szerint, ha elfogadjuk a Lőrincz tábori ágyu létszámát, mely hadi működésben volt, ugy nem fogadhatjuk el a 484 ló létszámát és viszont ha elfogadjuk a lovak létszámát, ugy nem fogadhatjuk el a működő ágyuk létszámát, vagyis: „vagy több tüzér ló volt, vagy kevesebb ágyu“, mert harci működéskor a tüzérségnél „nélkülözhetőség“ nem létezhet.

Ennyit egész tisztelettel Nagy Sándor urnak.

Általában megjegyzem, hogy én a „Történelmi Lapok“ idei 1 2. számában megjelent cikkemben egy szóval sem mondtam, nem állítottam, sőt nem is gondoltam, hogy akár a Bene Ferencz, akár a Lőrincz és

Gyalokai által aláírt létszám kimutatások apokriphek, tehát becsempészettek, vagy hamisak lennének.

A Lőrincz-Gyalokai kimutatásra nézve ezt irtam: „E kimutatás annyi és oly lényeges hibákkal teljes, hogy annak hivatalos volta legalább is kétséges“ és ez semmiképpen sem teszi azt, hogy az apokriph lenne és Szabó ur valaki által hamisított ilyen létszám kimutatást közöltetett volna, hanem azt teszi, hogy sok és lényeges hibái miatt kétségbe vonom azt, hogy e kimutatást mint hivatalos okmányt akár Czech tábornok, akár Bem tábornok elé terjesztették volna és ezen feltevésemet annál kevésbé van okom visszavonni, mert maga Hegyesi ur is beismeri, hogy abban bizony vannak toll és elnézési hibák; és daczára annak, hogy czáfolatom téves voltáról meggyőzni óhajtott, ő maga, ha nem csalódom hat esetben talál lényeges hibát. Épen ezen okból engedelmével bírálat alá veszem czáfolatát, hátha még több pontban is lehet némi igazom.

Nyomatott kitöltendő létszám kimutatási ív ha volt is, nagyon kevés lehetett és nem volt általánosan használatban, kitűnik ez abból is, hogy a Lőrincz-féle főparancsnoksági irodából kikerült kimutatás sem nyomtatott ív és a Hegyesi ur kezénél lévő 77 kimutatás között is csak 4 van olyan, a melyeket idéz is

Azt hiszem nem téves azon állításom, hogy az ápril hóban megalakított 13 új zászlóalja a 74—86. számot kapta, ezt bizonyítja Czech tábornok Bems. Feldzug in Siebenbürgen című könyvének 260-ik lapján: „Diese neuen Bataillons Wurden vom Kriegs ministerium nachstehend bezeichnet: 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86.“ Kővári a 210-ik lapon írja: „Székely ujonczokból 13 zászlóaljat alakított; . . . azok a hadügyministeriumtól egymásután jeleltethetének meg a LXXIV—LXXVII. folyó számokkal.“

Tehát a 74. zászlóalj ezek szerint székely ujonczokból alakított új zászlóalj volt; és nem a Máriássy 3-ik ezred zászlóalja, mely nem is volt székely ujonczokból alakítva, nem is volt ápril hóban alakított zászlóalj, és mely már márcziusban a 37. számmal volt megjelölve. (Kővári 205. lap.)

Maga Hegyesi ur beismeri, hogy a Szeben bevétele után alakított zászlóaljak 800 létszámmal alakítottak, hogy mégis hogyan lehet a kimutatásban egyik ilyen zászlóalj létszáma félezer, a másiké csak nem még egyszer akkora, míg más ugyanakkor alakult zászlóaljaknál a létszám 800-on alól áll, minden esetre feltűnő. Egyéb iránt a bizonyítékul Hegyesi ur által felhozott zászlóaljak közül a hétfalusi zászlóalj nem volt honvéd zászlóalj, valamint nem volt honvéd zászlóalj az 1-ső tartalék háttörő zászlóalj sem, a 123-ik honvéd zászlóalj pedig nem ápril hóban, hanem az 1849. év nyarán alakult meg.

Czech tábornok 248-ik lapján azt írja, hogy a 11-ik honvéd és a Máriássy zászlóalj ápril hóban 1300 ember létszámra emeltetett. Lehet kivételképpen, tekintettel e két zászlóalj kitűnő voltára, de csak e két zászlóalj létszámának a rendes létszám feletti ily magasra emelését említi és nem a 78 és 79. zászlóalját is.

A 11. zászlóalj létszáma a b. Stein ezredes július 11-iki létszám kimutatásában 1126 ember, tehát vesztesége az 1300-ból a bánatusi és havasi csatákban 174 ember volt és ez valószínű.

Ha elfogadnók a Lőrincz kimutatása szerinti létszámát ezen zászlóaljnak 1556 embert, lenne, összehasonlítva a br. Stein ezredes létszám kimutatásával, a különbözet 430 ember és ugyan hol tudta volna elveszteni e zászlóalj 430 emberét június 21 és július 11-ke közt, holott ezen időközben e zászlóalj ütközetben nem volt?

A 73. zászlóaljat illetőleg ismétlem, hogy annak 4 első százada volt Borgó-Prundon, az 5-ik és 6-ik század még tavasszal a havasok aljára küldetett, ezt mint azon zászlóalj segédtszjtjének, tudnom kellett és tudom ma is. Az 5-ik század Mihályi főhadnagy alatt, azon időben itten Toroczko-Szt-Györgyön volt több ideig, míg, ha nem csalódom, ápril utolsó napjaiban a 6-ik századdal együtt a Gyula-Fehérvárt elzáró hadosztályhoz vezényeltetett. Mielőtt segédtszjt lettem, százados és főhadnagy hiányában, csaknem egy hónapig a második század parancsnoka voltam, akkor e század létszáma 160—170 közt volt, általában a zászlóalj századainak létszáma 151—170 között váltakozott, én 160 embert számítottam és ez a helyesebb. E zászlóalj június 20-ig ütközetben nem volt a 2 első század kivételével, mely február hóban Riczkó ezredes alatt Király-Németinél szenvedett némi veszteséget, tehát ezeken és néhány betegen kívül vesztesége sem volt és így létszáma meghaladta a 900 at. A Dobai kimutatása szerint e zászlóalj létszáma 888 embert teszen és nem 759-et a mennyi a Lőrincz kimutatásában bejegyezve van és e 129 ember különbözet is elég nagy toll hiba.

A Dámászkín alezredes július 6-án kelt létszám kimutatása arra, hogy az oroszok betörésekor június 20-án a 73 zászlóalj létszáma mekkora volt, semmit sem bizonyít. Június 20-ika és július 6-ika közt nyolcz ütközetben volt az oroszokkal e zászlóalj négy százada és azokban annak létszáma nagyon lepadott volt, bár nem épen 280-ra.

Hogy két század Koburg huszár jött be Erdélybe és volt Erdélyben, ezt határozottan tudom, mert szolgáltam velök és több tisztjével jó ismeretségben voltam. Czech tábornok könyvének 115. és 116. lapján, hol a Szilágyban 1848. december 26-án parancsnoksága alatt állott csapatokat részletezi, említi: „Eine Division Koburg Husaren 220 Mann.“ A 222-ik lapon, hol a Medgyesnél február 27-én volt csapatokat részletezi „2 Escadron Koburg Husaren 300 Mann“ és utánna zárjelben: „kamen erst nach der Schlacht in Schässburg an.“ Mert ezek akkor Besztercze vidékéről jöttek.

Bauer hagyományai 71 lapján a Szilágyban Bem tábornok oda érkezésekor volt hadtest csapatai között említi: „10. két század Koburg huszár Sulyok őrnagy alatt.“

Kővári a 137-ik lapon a Szilágyban említi a két század Koburg huszárt.

Az oroszok betörése után egy század Koburg huszár a beszterczei hadosztályhoz volt beosztva, a másik század alkalmasint a Bánatusban volt; erre mutat a gr. Bethlen ezredes és br. Bánfi létszám kimutatása és e huszárok létszámát is hibásnak találjuk a Lőrincz kimutatásában, mert Lőrincz két században 184 embert 190 lóval mutat ki, míg a lovasság főparancsnoksága a br. Bánfi kapitány kimutatásában egy századnak a létszámát 184 ember és 141 lóra teszi.

A Lőrincz kimutatása szerint két Mátyás huszár század volt és abból három század volt a Bánatusban, a lovasság főparancsnokságának Bánfi százados neve alatt kelt kimutatása szerint volt június 4-én 8 század 1117 emberrel 861 lóval, Lőrincz kimutatásában a hét század Mátyás huszár létszáma 697 ember 618 lóval, a különbözet csekély 420 ember 243 lóval és vajon június 4-től június 21-ig melyik ütközetben veszett el e sok huszár és ló? A lovasság parancsnokságának kimutatása szerint csak két század volt a Bánatusban és nem három és ez is elég lényeges toll, vagy elnézési hiba.

Hogy a 2 tartalék zászlóaljnak létszáma 500 vagy 600 volt, az nem lényeges, azért, mert az 500 sem volt használható és a 600 sem, de lényegesebb az, hogy nem volt a Lőrincz kimutatása szerinti 1010, ámbár ez is csak annyit ért, mint az 500.

Éppen nem közönyös „Zsoszeny“ vagy „Borgó-Zsoszony“, Zsoszeny annyit teszen, mint „Alsó“, már most tessék egy század parancsnoknak esetleg Gyulafehérvárt megrendelni, hogy századával menjen „Zsoszeny“ vagy magyarul „Alsó“ nevű faluba, az ugyan keresheti a térképen, most bizonyosan nem fogja azt ott megtalálni.

A Dobai alezredes kimutatására ezeket jegyzem meg:

A 31. zászlóalj papiron lehetett beosztva a beszczei hadosztályhoz, sőt magam is jól emlékezem arra, hogy azon zászlóalj az osztrákoknak a borgói szoroson át történt másodszori kiveretése idejétől körülbelül ápril második feléig Beszterczén volt. De minden kimutatás dacára határozottan tudom és állítom, hogy azon idő után azon zászlóalj Beszterczén és vidékén többé nem volt. Kővári szerint e zászlóalj két százada már áprilban Alsó-Jára vidékén volt, és pedig első százada Valla századossal a kis-bányai határ Dilma Grozávestylor nevű havasán, a második század Filla századossal a kákovai határ Bojnik nevű havasán. (Kővári 226).

E zászlóalj a beszczei hadosztálylyal Maros-Vásárhelyen egyesült julius végén és azzal együtt részt vett augusztus 5 és 6-án a szebeni ütközetekben, hol létszámából alig maradt meg 140 ember.

E zászlóalj létszáma a Hegyesi ur által idézett Phul Ignác őrnagy által aláírt kimutatás szerint 699, a Dobai kimutatása szerint június 11-én 739, a Lőrincz június 21-iki kimutatása szerint 861, már most tessék meghatározni, hogy e zászlóalj létszáma az oroszok betörésekor tulajdonképpen mekkora volt?

Hogy e zászlóalj az oroszok betörésekor nem volt Beszterczén és vidékén, maga a Lőrincz féle kimutatás is igazolja, mert az az oroszok betörése idejében szerinte nem Beszterczén volt, hanem egy százada volt Maros-Vásárhelyt, 3 százada pedig utban Tordára, és így e zászlóalja június 20. és 21-iki borgói csatákban sem vett részt.

A 73. zászlóaljról észrevételemet megtettem fennebb.

Megengedem azt is, hogy Deésen állomásozott vadász zászlóalj a beszczei hadosztály parancsnokság alatt állott, ámbár azt hittem, hogy az a kolozsvári hadparancsnoksághoz tartozott, de azt határozottan állítom, hogy azon zászlóalj Besztercze és Naszód vidékén nem volt és hogy a borgói június 20. és 21-iki csatákban részt nem vett. E zászlóalj két százada csak június 23. 24-én csatlakozott tényleg a beszczei hadosztályhoz és abban is maradt.

Egyfelől Máramarosmegye, másfelől a naszódi volt határóv vidék és volt belső Szolnokmegye közti határ vonal elég hosszú arra, hogy ottan valahol elüljön Gr. Toldalagi Mihály őrnagy nemzetőreivel a nélkül, hogy Besztercze és Naszód környékén tudunk volna róluk valamit. Különben Toldalagi Mihály volt egyszer nálunk Borgó-Prundon, br. Löwenthal Károlylyal és nemzetőr őrnagy gr. Teleki Elekkel, de hogy volt-e zászlóaljok és az hol volt? azzal ugyan nem sokat törődünk, sőt azon 800-nyi nemzetőr állomás helyét ugyilátszik Dobai alezredes sem tudta, mit eléggé igazol kimutatásának ezen elég tág kifejezése „Máramaros felé.“

A Dobai kimutatásából ki van hagyva félszázad aranyosszéki széki székely huszár Biró György főhad-

nagy alatt a vitéz Tolvaly József hagynagygyal és a csaknem ölnyi magas, izmos, nagy szőke bajszu Kenderesi nevű trombitással, kik bizony ott voltak Naszód környékén mártius elseje óta június 21-éig.

Beszterczén Mátyás huszár nem volt. valamint környékén sem, ha volt Mátyás huszár e hadosztálynál beosztva, az lehetett valahol egyebütt Deésen vagy Máramarosfelé.

Lehet, hogy a beszczei hadosztályhoz 12 ágyu volt beosztva, de azt határozottan tudom és állítom, hogy ottan tényleg 6 ágyu volt, ezekből kettő volt Beszterczén, kettő Borgó-Tihucz, kettő a naszódi dandárnál. Ismertem százados és úteg parancsnok Gogert (nem Gogeor) ki a piskii ütközet alatt lett tüzmasterből százados, ismertem főhadnagyukat mert ilyen is volt, nevére nem emlékezem, magas, karcsu, csinos, barna ifju volt, ismertem hadnagyukat, ki szőke, akkor pelyhező állú törpe fiu volt, ki június 20-án déltájt két ágyujával a Bórgo-Tiha előtti völgyterének közepe táján állott és éppen mellette álltam, midőn lováról leszállva a Borgó-Maroseny feletti magaslatra mutatott, hova Grotenhyelm orosz tábornok törzs karával akkor érkezett fel, oda mutatott kezével, irányzott és a lövés azon tábornoki őrnagyot ölte meg, kinek emlékére később azon helyre, mint hallottam, emlékkövet állítottak.

A beszczei hadosztály csak később június 23. 24-én lett nem 12, hanem 14 ágyuval ellátva Deészen.

Hogy csak 6 ágyu volt harcz képes, arra mutat a kimutatásban olvasható 9 kocsi, mely közt van az útegnak 6 lőszer kocsija, 1-szer kocsija, 2 tartalék lőszer kocsija és 6 rendes töltény kocsija.

Hogyan működhetett volna 12 ágyu, beleértve a 2 tartalék lőszer kocsi is, 8 lőszer kocsiival ha esetleg a 12 ágyut ugyanannyi felé kellett volna alkalmazni? A mi pedig gyakran megtörtént.

E kimutatásban kimutatva van 12 ágyuhoz és 9 kocsihoz 82 ló, melyek közül hét háttas ló volt. Minden ágyu és tartozékához kellett 8 ló, minden szerkocsihoz 4 ló, annál is inkább, mert a készletben volt lőszer sulya jóval meghaladta a régi 100 mázsát és így e két hat ágyus úteghez kellett volna 12 tiszti és altiszti háttas ló és 96 háttas ló, mi a 82 lóból ki nem telhetett.

Határozottan állithatom, hogy a beszczei hadosztály létszámában június 11 és 20 között változás nem történt áthelyezés útján. Ha össze hasonlítjuk a Dobai kimutatását a Lőrincz kimutatásával, a beszczei hadosztály létszáma nagyon is eltérő összegeket fog adni:

Lőrincz szerint volt:

Honvéd			3820
Lengyel gyalogság			636
Lovasság	{huszár 192}		294
	{lengyel lovas 102}		
Tüzér			163
Ágyu	10		—
Ágyus ló		100	—
Összesen	10	100	4509

Dobai szerint volt:

Honvéd			4637
Vadász			636
Huszár			279
Tüzér			105
Szekerész			49
Ágyu	12		—
Tüzérségi ló		82	—
Összesen	12	82	5706

a különbözet csekély 1197 ember, 2 ágyu, 18 ló, és valyon a kettő közül melyik felel meg a valóságnak?

Hát bizony egyik sem, mert ott tényleg lengyel gyalogság nem volt, lengyel lovasság nem volt és 31-dik zászlóalj nem volt.

Végre összehasonlítva a Lőrincz kimutatásából a lovasság létszámát a Bánfi létszám kimutatásával, találni fogunk a Lőrinczében lengyel lovasságot 209 embert 104 loval, a Bánfiéban 254 embert 175 loval, a különbség 45 ember és 71 ló.

Meg kell jegyeznem, hogy Hegyesi urnak a Würtemberg huszárok létszámára tett észrevétele téves, mert a Lőrincz kimutatásában mind a Kolozsvárt, mind a Bánátban volt század benne foglaltatik 328 ember és 223 ló létszámmal, míg a gr. Bethlen és a Bánfi kimutatásában csak az Erdélyben maradt század létszámát jegyezték be. Minthogy a Bánátban ugy látszik 100 huszár volt 100 loval, ha ezt a Bethlen és Bánfi kimutatásában jegyzett 239 emberhez és 123 lóhoz adjuk, kijön a Lőrincz 328 ember és 223 ló létszáma.

Eltűnő, hogy Hegyesi ur czáfolatában figyelmen kívül hagyta azt, hogy a Lőrincz létszám kimutatásában az Ormai ezredes 2 vadász zászlóalja merőben hiányzik, mely közül az egyik Déésen volt a másik Kolozsvárt.

És meg kívánom jegyezni, hogy multkori cikkemben a székely huszár ezred századaival elszámítottam magamat, mert székely huszár század nem hét és fél volt, hanem, minthogy azon ezredben volt oláh legénység mely egy századot és egy szakaszt tett ki, Szuini századossal az osztrákokhoz pártolt, az eredetileg 8 századból nálunk csak 6 és $\frac{3}{4}$ század maradt. E $\frac{3}{4}$ -ed században volt 60—70 ember.

Hegyesi ur bírálatomban több pontot helyesnek talál és ez által a Lőrincz létszámának több hibáját beismeri és e hibák is már nagyobb hibái azon kimutatásnak, mint az én hibám, mely szerént 45 év után elfeledtem, hogy a legnagyobb részt lándzsával felfegyverzett első tartalék zászlóalj csakugyan Naszód környékén volt.

Hegyesi ur szives beismerni, hogy a kimutatásban elnézési és toll hibák csuszta bé. és ezt az anyag halmazzal a hadviselés igényelte egyéb teendőkkal, az elhelyezésben történt hibákat a hadsereg és egyes részei mozdulatának sokszormesés gyorsaságával, a létszám hibáit annak a csata terek, kolera és egyéb betegségek és ujonezozás által okozott hullámsásával menti.

A létszám kimutatás anyag halmazát illetőleg megjegyzem, hogy a június 21-iki kimutatásban előfordult elhelyezési helyek közül:

Abrudbánya, Brád, Hondol, Boicza, Káján, Solyos, Ilye, Szászváros, Déva, a havasi oláhok elleni déli hadosztályhoz parancsnoksághoz,

Radna, Naszód, Borgó, Beszterce, a besztercei hadosztály parancsnoksághoz,

Maros-Vásárhely az ottanihoz,

Borbánd, Maros Portus, Váradszék, Tövis, Fejérvár a Gyulafejérvárt körül zároló hadosztály parancsnoksághoz Kolozsvár és vidéke, Torda a kolozsvári,

Székelyföld, Tömös-Törösvár sepsi-szent-györgyi vagy kézdi-vásárhelyihez,

Szeben, Fogaras, Verestorony a szebeni hadparancsnoksághoz taztozhattak, és minthogy nem minden egyes csapat. hanem csak a hadosztály parancsnokságok küldték be a főparancsnoksághoz létszám kimutatásaikat, ha Tömös és Törösvárt külön vesszük is, csak 9 drb. létszám kimutatás volt feldolgozandó.

Az illető tiszt, ki a főparancsnoksági irodában a létszám összeállításával foglalkozott, addig, míg azt meg nem készítette, a hadviselés igényelte egyéb teendőkkal nem foglalkozott, és maga a kimutatás helyes megkészítése már magában is elég fontos igénye a hadviselésnek. Erdélyben mártius óta a nyugoti havasok és Fejérvár kivételével június 20-áig béke volt és a két említett helyet kivéve, a mártiusi elhelyezés alig lett megváltoztatva, e változtatások mozdulatainak gyorsasága nem mondható mesésnek.

A kolera az oroszok betörése után ütött ki nagyobb mértékben. Lényegesebb apadás csak az oláhok elleni havasi hadjáratban fordult elő. Növekedés május első felén túl a honvéd zászlóaljaknál alig történt, mert a besorozott legénységből új zászlóaljak alakítottak.

Nézetem szerént a kimutatások nagyon is hiányos voltának oka, gondatlanságnak és figyelmetlenségnek tulajdonítható.

Mindezek után a június 21-én kelt létszám kimutatást tarthatjuk igen érdekes okmányoknak azon korból, de olyannak, melyből az oroszok betörése idején Erdélyben volt harcoképes haderőt pontoságot megközelítőleg megállapítani lehessen, már a Hegyesi ur által beismert hibák miatt is, tartani alig lehet.

(Vége.)

Thoroczky Sándor.

Voltam-e én hadnagy, vagy nem?

Ez a kérdés semmi esetre sem fog europai politikai komplikációkra vezetni; a régi honvédek világra szóló dicsőségét sem fogja megrendíteni; de minden esetre aktuálisá lett az által, hogy Thoroczky Sándor ur a Történelmi Lapok 14-ik számában ugy *hárántékosan* felvetette.

Igazán sajnálom, hogy a magam csekélyisége adott rá alkalmat. Én 1848-ban tizenhét esztendő sugar termetű, kamasz voltam. Tetszett nekem az a sok szép, addig nem látott magyar katona; az az élet; az a szabadság; az az öntudatlanul is átérzett föltétel, mely nélkül Magyarország nem létezhetik. Hát, oda állottam én is soraikba. Előbb, mint nemzetőr a marosszéki zászlóalyba. Azután, az ebből alakult 87-ik honvéd zászlóalyba. Elmondom valamikor, hogy kerültem oda.

A zászlóaly őrnagya a nem rég elhalt Tholnay Gábor volt. Ez a rettenthetetlen katona, „*sans peur, et sans reproche*”. Őrnagyul kezdte, azon is végezte. Mellette állottak: kebelei Nagy Sámuel, Zeyk László, Somogyi, a Désyek, a Filepek, Bereczky Sándor, Krizbay, Csapkés Sándor, Sikó Miklós, és mit én tudom. Gyermekek voltam. Mentem az árral, mely a dicsőség felé hajtott, és boldog voltam.

Honvéd-életemből egy pár virtuos cselekedetet fel tudnék hozni. Nem teszem. Minek, kivel bizonyítsam? Pajtásaim meghaltak. Ma-holnap én is követem őket. Egyetlen büszkeségem az, hogy kamasz-voltom mellett is, ott voltam közöttük és egy bolondos golyobis tölem is megszabadithatta volna ezt a nagyon (!) boldog Magyarországot, melyben most már a régi szabadítók is egymásra támadnak.

Ez az utolsó mondom nem Thoroczky Sándor urra vonatkozik.

Hogyan is vonatkozhatnék? Hiszen, ő „nem foglalkozik azzal”, „hogy kinevezték-e Szász Gerő urat hadnagygyá, vagy nem”. Azzal foglalkozik, hogy e lapok

1894. jan 15-én megjelent 2-ik számában közölt biográfiám eme tétele: „Mikor a Bánátba kivonult a zászlóalylal, *hadnagyi* rangot nyert. De ezt a hivatalos lap már nem közölhette a szerencsétlen fordulatot vett idők miatt;” és azt akarja bizonyítani, hogy a 87-ik zászlóalyl apr. 19-én már Lugoson volt; hogy 1849. apr. és máj. hónapokban „a rend politikai és katonai adminisztrációban tetőpontját érte el;” ergo, az én biográfiámban említett „*szerencsétlen fordulat*” nem igaz és az én hadnagy-voltom legalább is kétséges; mert a hivatalos Közlöny még július 15-én is, 160-ik számában pontosan közölte a kinevezéseket, és az én kinevezésem benne nem foglaltatik.

Elég baj ez nekem. Mert, ime, itt a nagy kérdés: voltam-e én hadnagy, vagy nem? Nem hiszem ugyan, hogy ezen fordulna meg az 1848—49-iki honvédség örök világokra szóló dicsősége, de honvéd-becsületem érdekében, és a mult iránt való kegyeletből, magam iránt való kötelességet teljesítek, ha Thoroczkay urat felvilágosítom.

Főnnebb említett biográfiámban is fel volt említve, hogy szerencsétlenségemnek tartom, hogy a forradalomban soha fel nem jegyeztem semmit. Azt hiszem, ez a kamaszságból kifolyó számárság. Mások feljegyzéseiből tudom, mikor verekedtem Deézsen, Király-Németinél, Vizaknánál, Frecken, Feketehalomnál; mikor czerniroztuk Dévát, és így tovább. Éppen így elhiszem Thoroczkay urnak is, hogy zászlóalylunk 1849. április 19-én már Lugoson volt. Sőt azt is mondhatom Thoroczkay urnak, hogy ott, mint őrmester, egy olyan római embernél voltam szállva, a kinek egy csodálatra méltó szép, természetesen, római leánya volt. Bevallom, hogy rám se nézett. Kicsi legény voltam én neki ahhoz.

Gondolom, egy pár hétig *feküdtünk* Lugoson, mert Zámbori főhadnagyom ugyancsak gyilkoson exerciroztott. (Ha ugyan emlékeztem nem csal.) De, kedves Thoroczkay ur, csak nem *feledtek* minket örökre Lugoson! Mentünk tovább. Mert „a politikai rend és katonai adminisztratio”, mely „tetőpontját” érte el ápril-májusban, kezdett bolondul zavarodni.

És itt bocsánatot kérek. Mentünk-mendegéltünk. És pedig olyan pokoli melegekben, hogy még a sokat tűrni tudó székely fiúk is csak úgy támbolyogtak az al földi homokos Sahara kiégett buczkái között elvonuló sivatag utakon. De mentünk. Ott hagytuk Lugost, és a szép római leányt. Egyszer csak ott voltunk lent, a Tiszánál, Török-Becsénél. Én bizony most már nem tudom, hogy minő állomásokon masiroztunk keresztül; csak azt tudom, hogy beszállásoltak *Vrányován*. Mikor? Azt a segédtisztek tudják, és ha nem, valószínűleg felfedezik a jövő században.

Vrányova! Ez az én hadnagyságon titka.

Hogy hány napig voltunk *Vrányován*, nem tudom. Sokáig nem. De azt tudom, Nagy Sámuel, nyug. királyi táblai bíró és 87. zászlóalylbeli százados biográfiájából, hogy a szeghegy-hegyesi útközet, melyben egész zászlóalylunk nem csak dicsőségesen harczolt, de döntőleg folyt be, jul. 14-én történt. Erre a csatára én *Vrányovárról*, a hol hadnagygyá neveztettem ki, *aczelkardosan* rukkoltam ki, és azt a napot életem legboldogabb napjai közé számítottam; és ha ott elestem volna, most nem vonná kétségbe senki hadnagy-voltomat.

Azbizonyos, hogy jun. közepén, vagy végén neveztettem ki *Vrányován*. Zeyk László, felejtethetlen kapitányom adta tudtomra, század-parancsban és ha nem volna hivalkodás, azzal a toldalékkal, hogy *kis-cserkoszorúra* is felterjesztettem. Világos ebből, hogy akkor neveztettem ki,

mikor a „politikai rend és katonai adminisztratio tetőpontja” hanyatlóban volt, a mit én akkor, természetesen, nem tudtam, és kineveztetésem a nem sokára bekövetkezett katasztrófa miatt a „Hivatalos Közlöny”-ben soha meg nem jelenhetett, tehát Thoroczkay Sándor ur sem olvashatta, én sem olvastam soha. Hát, bocsánatot kérek hazántól és Thoroczkay urtól, hogy nem születtem generalisnak mindjárt tizenhét éves koromban, hogy a szabadságharcz elején mindjárt kinevezhetek volna a „Hiv. Közl.” utján. Mint nemzetőr kezdtem 1848-ban, mint közhonvéd folytattam 1849-ben; Homéri eposzba illő, hazát-mentő vérontásokat valószínűleg nem követtem el, de mint a szabadságért lángoló igaz magyar ifjú igyekeztem betölteni kötelességemet és ez által nyertem el a *hadnagyi rangot*. Ez egyike életem legszentebb emlékeinek. Ezt elvitatni, nem engedem senki által.

Negyvenhat esztendeje már ennek. A kikkel én Vizaknánál ontottam véretem a hazáért: aluszna a Mirmidonok. Kevés volt zászlóalylunkban ifjabb, mint én. Az akkori gyermek is ma már öreg, az akkori férfiak pedig már pihennek. Kikkel bizonyítsak? A „Hivatalos Közlöny”-t már megfojtotta volt a muszka; pajtásaim megölték a svalizsérokat, a vasas-németek, a dragányosok akkor és azután, a kiállott ember-feletti szenvedések és az esztendő.

Kikkel bizonyítsak?

Hát, kérdezze meg Thoroczkay Sándor ur kebelei Nagy Sámuel, nyug. kir. táblai bíró, Maros-Vásárhelyt, Sikó Miklós, országosan ismert festőt és birtokost, Nagy Lajos, unitárius tanárt, Kolozsvártt, és Sárkány Ferencz, nyug. ref. tanárt Kolozsvártt: és ezek az urak bizonyosságot fognak tenni, hogy mint hadnagy végeztem-e be a szabadságharczot, vagy nem?

Annyi bizonyos, hogy negyvenhat esztendővel ez előtt nem fájt volna úgy a golyó, mint most a gyanúsításnak éles nyila. Az csak az életet vette volna el; ez a multnak emlékeit akarja meggyaláznai, a becsületet öli meg.*)

Kolozsvártt, aug. 2. 1895.

Szász Gerő,
1848—1849-iki hadnagy.

Szász Gerő kolozsvári ref. esperes volt-e hadnagy az 1849-iki szabadságharczban? Igenis volt. A temesvári csata vesztes után, értesülve a világosi fegyverletételről is, táborunk teljes feloszlásnak indult, s menekült mindenki, hová sorsa vagy a véletlen ragadta. Én néhány barátomhoz csatlakozva, aug. harmadik hetében Nagy-Váradra jutottam. Ott a tiszteket — kardjuk letétele után — a polgársághoz beszállásolták és 5 rubel (= 25 darab 1 frtos almási bankó) élelmi pénzzel ellátták s utlevél kiadását ígérték. A legénységet őrmestertől lefelé mezei táborba szállították.

Itt találkoztam hadnagy Szász Gerővel, kinek e minőségét kétségbe vonni, eszembe sem jutott, mert az az ifjú, ki pár év előtt fedhetetlen erkölcsű, kitűnő tanítványom volt, nem sülyedhetett annyira, hogy tanítóját hazugsággal ámitsa, de zászlóalyljából több tiszt volt ott, kik a pávatollat bizonyosan letépték, ha szajkó ékeskedik azzal. Munka útlevelünket együtt vettük ki és együtt utaztunk el, gyalog indulva. Utközben egy vasadi szekérre kaptunk, mely elvitt Tasnád közelében fekvő Ujnémeth helységig. Itt elváltak utaink, míg egy-két pár

*) A mely lapok említést tettek ez ügyről: tisztelettel kérem, hogy e nyilatkozatomat is tudomásul venni sziveskedjenek.

év után Kolozsvárt újból találkoztunk, ő a papi, én s tanári pályán mivelgettük az urnak szőlőjét.

Kolozsvárt, 1895. aug. 13.

Sárkány Ferencz,

nyug. főgymn. tanár, igazolt 1848—49-es h. hadnagy.

Arra a kérdésre, volt-e Szász Gerő hadnagy, vagy nem? legjobb tudomásom szerint a következő nyilatkozatot tehetem:

Tény az, hogy 1849-ben Szász Gerő most ev. ref. esperes és egyházi főjegyző a Tolnay féle 87-ik honvéd zászlóaljban szolgált, mint magam.

Tény az, hogy ugyanazon évi aug. 12-én Világosnál, fegyver letétel előtti napon találkoztam vele. Hadnagyi uniformisban volt. Miután nem tartoztunk a Görgey hadtestéhez, felszólítottam a bihari havasokon keresztül hazajövetelre. Erre Szász Gerő azt felelte: Nem megyek; tisztársaim sorsában osztozom.

Tehát honvédhadnagyi egyenruhában láttam. Ő maga is tisztnek nyilvánította magát — erről bizonyoságot teszek, de hogy hol és mikor neveztetett ki honvédhadnaggyá, nekem egyszerű tizedesnek arról tudomásom nem volt, most sincs.

Nagy Lajos

kolozsvári unit. tanár.

Az 1848—49-iki „Történelmi Lapok“nak ez évi 44-ik számában Toroczkay Sándor burkoltan ugyan, de kétségbe vonja, hogy Szász Gerő 1849-ben honvéd hadnagy lett volna.

Alólrirt, indítatva érzem magamat, az igazság érdekében nyilatkozni s határozottan állítom, hogy Szász Gerőnek van igaza.

Ő a Bem tábornok felhívására 1849. januáriusban, a marosszéki, többnyire intelligens fiatalaságból összeállított, s a honvédelmi bizottmány által 87-ik számmal jelölt zászlóaljba, mint nagyon fiatal ember állott be, s a 4-ik századba soroztatván, csak hamar altisztnek lépett elő, s ha jól emlékezem, 1849. június utolsó felében neveztetett ki hadnagynak.

Bizony már akkor, a folytonosan utban és csatában lévő zászlóalj parancsnokságától meglehet, hogy a tisztek kinevezése iránti feljelentések későn küldetvén fel a hadügyminiszterhez, a kinevezés megerősítése elmaradt, de azért Szász Gerő, mint hadnagy működött egész a fegyver letételéig.

M.-Vásárhely, 12-ik augusztus 1895.

Kebelei Nagy Samu,

az 1848—49-iki 87-ik zászlóalj első századosa.

Nyílt levél

M.-Szent-Királyt, 1895. Aug hó 13-án.

— Szász Gerő barátomhoz és szeretett honvéd pajtásomhoz! —

Ha a 87-ik honvédzászlóalj teljes tisztikara életben lenne, akkor is e kérdésben csak kettő adhatna biztos felvilágosítást; Zeyk László volt honvéd-százados és magam.

Emlékezhetsz, hogy a Puchner hadseregének Mehádiánál Oláhországba ujabban való visszaszorítása után, zászlóaljunk szétszórtan feküdt a Bánátban. Jól emlékszem, én egy századdal Szászkán, egy század Fehértemplomon, egy század Buziáson, egy Páncsován, kettő hogy merre volt, nem emlékszem. Később, midőn Pesten

elhatároztatott, hogy Jelasich ellen támadó fellépés intéztessek, koncentrálódott Török-Becsére, és az általad is említett *Vrányovára*, azon szép hadsereg, mely kivivta a *szeghegy-hegyesi* fényes győzelmet, s lenyomult egész Titelig. Ez alkalommal került zászlóaljunknak öt százada *Vrányovára*, egy század Deésy Sándor vezénylete alatt, Páncsován maradt.

Tholnay Gábor őrnagy, Filep Sándor egyik századossal néhány heti szabadságra itthon volt, és így az öt századdal három százados: Bereczki Sándor, Zeyk László és magam voltunk.

Vrányovára megérkeztünk után, Bereczki magát betegnek jelentve, eltávozott, s így maradtunk ketten. Ez magyarázata annak, hogy most már csak én adhatok felvilágosítást, mivel Zeyk sincs az élők között.

Most már rá jövök hadnagyságod titkára, s annak előzményeire.

Emlékezhetsz, egy kora reggel öt századunk, egy más gyalog zászlóalj, a Chresschevaux-legerek, egy más divissio lovasság, s ha nem csalódom két üteg ágyu, a Perczi ezredes vezetése alatt, átvonultunk a Tiszán Ó-Becsére s ott a városon kívül állást foglaltunk. Alig félóra múlva, a kémszemlére kiküldött huszárok vágatva jöttek vissza, jelentve, hogy Jelasich csatarendbe felvonulva jön támadásunkra. Zászlóaljunk a város dereka táján levő temető sánczát foglalta el, a hátunk megettí földhányásba két hat, és két tizenkét fontos ágyu. Emlékezhetsz, hogy legutolsók voltunk a visszavonulásban. Itt sebesült meg főhadnagy Deésy Károly, s itt esett el hadnagy Krizbai s több közember.

Most már eljutottam kinevezésed titkához, mert Zeyk pár napig betegeskedve, mint ideiglenesen zászlóalj parancsnok éppen én ajánlottalak fel az elesett Krizbai helyére; kinevezetésed rövid időn meg is történt, s igazad van: a szeghegy-hegyesi csatában már mint hadnagy vettél részt, s ilyen minőségben szolgáltál egész a fegyver-letételig.

Ennyivel tartoztam az igazságnak, s tartozom neked. Többet is irhattam volna, mert eleven emlékemben vannak még az akkori események. De ilyen, édes barátom a sors, Bánffy János ezredest sok csata golyója megkimélte, s megölte egy csirkeczomb csontja. Kicsiben én is így vagyok. Király-Németitől s Fekete-Halomtól Titelig s Temesvárig zászlóaljunk minden csatáiban részt vettem, s most egy rózsza-tövis szurása miatt hetek óta operálgatják épen jobb kezemet, ezért vagyok rövid.

Végzem soraimat azzal, hogy a ki hazája iránti kötelességét, már mint gyerek, a csata téren is úgy teljesítette, mint te; és a ki később azon állást, hova a sors helyezett, akkora kötelességérzettel töltötte be, annak sem becsületét megölni, sem multját meggyalázni, nem lehet. Nem hiszem, hogy Toroczkai Sándornak is ez célja és szándéka lett volna. — Az ég áldjon!

Őszinte barátod és honvéd pajtásod
Filep Albert

1843—49. honvéd-százados.

*

A Történelmi Lapok első évfolyama egy mutatta be Szász Gerő szerk. biz. tagot, mint hadnagyot. Tette ezt a kolozsvári honvédegylet törzskönyve alapján, melyben 1867. okt. 14-én 5. lapon, 53 tétel szám alatt van igazolva. Mint hadnagyot mutatta be az 1894. évi folyam 17 lapján is. E közlemény megjelenése után, a m. é. szept. havának 26. napjáról keltező érkezett be Thoroczkay Sándor urnak a f. évi folyam 112. lapján megjelent cikke. Miután a szerkesztőség, a hivatalos adatokból megvolt győződve, hogy Szász Gerő hadnagysága kétségbe vonhatatlan, megtehetette volna, hogy czekekkel az adatokkal Thoroczkay állítását rögtön megczáfolja; úgy de ez által egy részről elzárta volna a Szász Gerő fenti nagyon

tisztelt bajtársai nyilatkozásainak az útját, más részről elzárta volna őt attól a nemes önvédelemtől, mely egyuttal becses történelmi adatokat hozott felszínre. A szerkesztőség megtehetné volna azt is, hogy a Thoroczkay kéziratában a Szász Gerő hadnagyságára vonatkozó részt, mint tárgyalant, kihuzza. De ezzel mit ért volna el? A Thoroczkay jegyzeteiben akkor, a midőn már sem ő, sem Szász Gerő sem kobelei Nagy Samu, sem Nagy Lajos unitárius tanár, sem Sárkány Ferencz, sem Filep Albert nem élnek, megtalálta volna az utókor, hogy Szász Gerő a Történelmi Lapokban hadnagyként szerepelt, holott az ő kinevezését a hivatalos lap nem közölte. Igaz, hogy magán a történelmen mint Szász Gerő hadnagy írja, ez akkor is keveset változtatott volna, de lapunk tartozott azzal a tisztelettel egyik kiváló szerkesztő bizottsági tagja iránt, hogy alkalmat nyújtson még élő egykori bajtársainak a részre hajlatlan bizonyításra s ez által elejét vegye annak, nehogy munkában és eredményekben egyaránt gazdag működésének épen kezdetére egy olyan foltot ejtsenek, a mit az utódok csak fájlalhatnának, de le-térülmi alkalmuk és módjuk már nem volna.

Azért nagy köszönettel tartozunk az igazoló uraknak mind a történelmi adatok felszínre hozásáért, de főleg az igazolásért, a mely Szász Gerő hadnagságát ép oly hitelesen erősíti meg, mintha azt a Közlöny akkori száma közre adta volna. *Szerk.*

A Székely ágyuk története.

(A Gábor Áron s Turóczy-féle székely ágyuk öntés, felszerelése és ezekkel összefüggő egyes események vázlatos leírása).

— *Id. Z. Bodola Lajostól.* —

A szabadságharc alatt oly kiváló szolgálatot tett székely ágyuk öntésében s felszerelésében két időszakot szükséges megkülömböztetni.

Az első időszak az, a mely Háromszék önvédelmi harcra legfőbb mértékű mezzanatait foglalja magában 1848 november havától december végéig. A második, 1849. márczius 11-ikétől — Szeben bevételétől — 1849. június 20-ikáig terjed, a muszkák bejöveteleig. A tömösi szoros elfoglalásával ugyanis megszűnik Kézdi-Vásárhelyen az az ágyuöntés, gyutacs (zünder) készítés s Turóczy Mózes a Gál Sándor felhívására ágyu szerelvényeit, golyó-öntő s gyutacs-készítő minden anyagát s eszközeit Csik-Szeredába költözteti át, a hol segédkező személyzetével együtt eltűnik az ágyutelep is az általános catastrofa fergetegében.

Hol készültek az ágyuk?

Az első időszak alatt 7 ágyu szerepelt az arapataki, hidvégi, hermáni, köpeczi s a szentpéteri csatákban. Ezek közül egy 1½ fontos réz ágyut Turóczy öntött Kézdi-Vásárhelyen, hatot Gábor Áron részint a fülei vashámban, részint Seps-Szent-Györgyön Kis János bádgos műhelyében és ezek mind Szent-Györgyön lettek felszerelve. A Füleben öntött 2 vaságyu 6 fontos öblözetű, a Szent-Györgyön öntött 4 réz ágyu 3 fontos volt.

Összesen hány ágyu készült?

A második időszakban Turóczy 63 bronz ágyut öntött kézdívásárhelyi műhelyében, melyek a muszkák elleni csatákban Tömöstől az Ojtozig s Borgó-Prundtól Dévágig minden ütközetben képviselve voltak s kitünően beváltak. Összesen tehát *kerék számban 70 ágyut öntöttek Háromszéken. 1848. novemberétől 1849. június 20-ikáig.* Az ágyuk 5 darab kivételével mind 6 fontos ágyuk voltak.

Milyenek voltak a székely ágyuk?

Nagyon csalatkozónak azonban, a ki a Gábor Áron-féle első 6 ágyut a szépen kicsiszolt, kiesztergázott fényes osztrák ágyukkal akarná egy színvonalba helyezni. Ilyen paragonról sem kulcsin sem lövés pontosság sem kezelési könnyűség tekintetéből szó sem lehet. Hol volt valaha Háromszéken ágyu öntőde, fuvó, esztergáló, csi-szológép? Ilyen luxust nem engehettünk meg az időszert magunknak. Üstgyártók, bádgosok műhelyében vagy

hogy nagyot mondjunk, a fülei vashámban készültek ezek az ágyuk, egészen primitív eszközöknek furó, kalapács reszelő s más a falusi mesterembereknél is feltalálható szerszámok segítségével.

De a november 5-diki nagy futás s szétoszlás után hogy a tüzhelyéhez visszatért népet, az egész Erdély leverése által elbizakodott ellenség beitései ellen ismét fegyverre szólítsuk s tömör rendben sorakoztathassuk és hogy az általános elcsüggedést mondjuk a nevé: *páni-ko!*, melyet a katonai s még a polgári főbb tiszték is nem mulasztottak el a szebeni comandó tervei szerint kihasználni, eloszlassuk, végül hogy a lándzsások kedves jelszavát: nincs ágyu, nincs municzió! meghazudtoljuk a földfenekiből is ágyuk tüzéséget s municziót kellett haladék nélkül előteremteni. Jó dolog volt tehát, hogy *legyen ágyunk* akár milyen csak rögtön s hogy az nagyobbát szóljon mint az ellenség ágyuja. Hát ez, hát a Gábor Áron ügyességének, egy lelkes ifjuság fáradtságot nem ismerő kitartásának sikerült is. Ez történelmi tény.

A két első ágyu tisztátalan salakos vasmasszából volt öntve, mely az olvasztáskor nem melegegett egyformán s az öntéskor még voltak benne egészen fel nem olvadt részecskék. Ezek, a kihülés után számos kiálló pontokat képeztek nem csak a külső felületen hanem a csőlyukában is, melyeket aztán hosszú nyélbe ütött vésőkkel igyekeztünk levagdálni, hogy a golyók és lövegek abban szabadon járjanak.

Harangok mint ágyu massa.

A négy 3 fontos S.-szentgyörgyön öntött ágyut harang masszából öntöttük de rezet is tettünk hozzá s minthogy az olvasztáskor ezek még kevésbé képeztek homagén anyagot, az ugynevezett rézágyuk még ripacsosabbak hólyagosabbak lettek.

Hogy történt az ágyu öntés?

Az ágyuk öntése a következő módon történt: Először is fából az ágyu a maga rendes méretei szerint ki lett faragva, simára esztergályozva, aztán az ágyu két-füle közti vonal hosszában két fél ágyura lett fűrészelve. A két fél ágyut két agyaggal tömött ládában lemintáztuk s mikor a minták jól kiszáradtak, azokat egymáshoz illesztettük pontosan s olyan szorosan, amint vaskapocsal tehettük. Ha nem az összeillesztést megelőzőleg egy agyaggal vastagon bevont tölgyfa hengert ugy helyeztünk el a két fél ágyu közepében, hogy az lehetőleg az ágyu csöve hossza tengelye irányában legyen s az öblözet (caliber) átmérőjének megfelelőleg a csőlyukat képviselje. Ez után az izzó masszát beleöntötték az agyagmintába.

Az ágyu kisimításának módja.

Természetesen a mint fent is mondtam, az így öntött ágyu ripacos hólyagos s emellett az összeillesztésnél a közép vonal egész hosszában egy kiálló orma képződött, melyet azonban könnyű volt éles vésők s reszelők segítségével eltüntetni:

A hólyagocskák főoka azonban nemcsak a massa vegyülék hiányából származott, hanem abból, hogy mi az ágyut vízszintesen fekvő helyzetben s nem függőlegesen öntöttük. Igen jól tudtuk ugyan, hogy azt függőleges állásban szokták önteni, mert csak így kap hat egyenlő tömörséget az öntvény, de a szükséges készü-lékek, állványok, csigák és szolid alapzatok hiányában egyfelől, az idő rövidsége miatt másfelől, ilyen hosszú munkát igénylő berendezésre gondolni sem lehetett.

Az ágyuk méretei.

Az ágyu egyes méreteit az akkor használatban lévő Gribeauval rendszer utasításai szerint állítottuk ösz-

sze. Csakhogy ismerve eljárásunk kezdetleges s tökélytelen voltát, az ágyu öntésével minden méretet nagyobb léptekben vettünk. Így különösen az ágyu talpát (Zapfenstück) az első és hátulsó irányító karikák (vordere und hintere visir Reif) átmérőit jóval megnöveltük. És itt megjegyzem, hogy én is hoztam volt magammal Szébenből néhány tűzérési könyvet, melyeknek igen jó hasznát vettük az ágyu egyes részei tanulmányozása s a tábori szolgálat s kezelési eljárás elsajátítása alkalmával. Ezeket a könyveket éjjel nappal tanulmányoztuk

Az ágyuk sulya, kezelése.

A lafféták, mozdonykocsik egyes részei előállításánál s általában minden fa és vasrészek készítésénél hasonló eljárást követtünk mint az ágyunál. tehát jó bővön mérve ki mindent. Ugy hogy a teljesen felszerelt ágyu sulya legalább is két olyan nagynak ütött ki mint a megfelelő öblözetű osztrák ágyu. A mi természetesen roppantul megnehezítette ezen első ágyuk körül a szolgálatot. És pedig nem csak a vontatást illetőleg, hanem a tulajdonképpeni ágyu melletti szolgálatot, a le- és felmozdonyzást, a tüzelést, czélzást együttvéve. Aztán lehet képzelni térdig érő hóban vagy sárban mekkora erő megfeszítésbe került annak az 5 tűzérnek az ágyút gyors tempóban felmozdonyozni. A szentpéterei ütközetben febr. 5-én négy tűzérmet vágták le a kozákok a felmozdonyzás késedelme miatt.

Irányító emeltyű, lötvolság.

Az ágyu felszerelésénél egy másik igen kényelmetlen nehézség az irányító emeltyű alakjában s laza elhelyezésében állott. Ez az irányító készülék a mint tudva van, az ágyu talp alá van elhelyezve s arra szolgál hogy a távolság szerint az ágyut emelni, vagy lejjebb ereszteni lehessen. Az osztrák ágyúknál sem volt ez a készülék nagyon kényelmes szerkezetű, de az első székeley ágyúknál valóságos kín volt azt a tágas kuliszákban ide tova lötyögő éket (fa-ék volt az) egy vas sróf segítségével az ágyu talpa alá ki és be csusztatni. Ezért rendszeren csata előtt az ágyut 4—5 száz lépés közti távolságra helyeztük, minthogy legtöbbnyire ilyen távolságra kezdődött az idő szerint az ágyutöltés; ha pedig közelebbre kellett löni tehát kartácscsal, akkor az ágyuval 180 lépésnyi távolra a földre irányoztunk s tudtuk hogy ez az ugynevezett maglövésnek (kernchuss) felelt meg, mindezt azért csináltuk, hogy az emelékkel (Aufsatz) ne legyen dolgunk.

Tökélesbitett ágyuk. Kormány segély Gábor Áronnak.

A Turóczy-féle későbbi ágyuk már szabatosabb módel szerint készültek. Gábor Áron ugyan is Szében bevétele után a — hol ő különben nem volt jelen — Aradra ment s ott módjában volt az ágyu öntődében jobban tájékozni magát s a kormánytól 60 ezer forint pénz segélyt is kapott, hogy K-Vásárhelyt az ágyu öntést folytassa. Turóczy maga pedig mint üstgyáros az ércz vegyítés s öntés mesteriséghez jobban értett az ő ágyui sem voltak ugyan függőleges állásban öntve de mégis a mintákat ferde irányban ugy 30 fok szög hajlással helyezte el s ugy öntötte beléjük a masszát. A méreteket az ágyu egyes részeihez Turóczynak is Gábor Áron adta, csakhogy Turóczy pontosan betartotta az osztrák előiratokat s volt ideje, hogy semmi elharmarkodva ne történjék. Ezek az ágyuk is harang masszából állottak, de Turóczy 10 rész rezet és kevés czint is adott hozzá, hogy a bronz törékenységét mérsékelje. Be is váltak az ő ágyui mind egyig. A golyókat, is ágyuihoz Turóczy öntötte.

Óranehezékek gyűjtése ágyugolyónak.

A milyen hevenyészen történt az ágyuk felszerelése s a tüzerek betanítása éppen olyan módon improvizáltak a töltények golyó és kartácszacskók s a gyutacsok előállítását is. Közadakozás utján rögtön, pár nap alatt összegyűlt valami 500 fali óra nehezék, melyek mind vasgolyóbisok voltak s éppen a 6 és 3 fontos ágyuk öblözetének feleltek meg. Ezeket nagyság szerint szabályoztuk, a lyukasokat apró golyókkal, vasdarabokkal megtöltöttük s beolmoztuk. Miután a golyók így osztályozva voltak, a töltény zacskokat egyszerűen erős vászonból az előirt minták alakjára s módjára kellő hosszúságban s szélességben kiszabtuk, megvarattuk s a lópor mennyiségét a golyók sulya szerint kimértük s a zacskót a lópor fölött jó szorosan átkötöttük erre aztán megfelelő golyót tettünk s hasonlóan jól bekötöttük a zacskó száját. Könnyen érthető az is, hogy százból alig találkoztott 25—30 golyó, mely tökéletesen kaliber szerű volt volna.

Kartács készítés. — Lópor-gyártás. — Gyutacs készítés.

A kartács töltén készítés már szabályosabb eljárással készülhetett, mert ezeknél a pléh doboz nagyságát könnyű volt az ágyu öblözetéhez alkalmazni s kellő méreteit betartani. Ezért a kartács lövések mindig kitünően sikerültek s a hol csak lehetett mindig ezeket használtuk az ellenség támadásai ellen.

Az ágyu lópor kezdetben hasonlóan sok kívánni valót hagyott maga után, igen sok volt benne a szénrész, hanem később Szacs vay a felvidéki nagy vadász ezen is segített.

Az ágyu löveg elsütésére használt gyutacsok kemény papirosból voltak, minta szerint kiszabva s ludtoll nagyságban össze gömbölyítve körülbelül 10 centiméter hosszúak. A papir spiritusban, vagy ennek hiányában salétromos lugban be áztatott finom puskaporral volt bekenve s azután összegöngyölítve a tetejére egy kis papir kalapot enyveztünk s azt is bekentük spiritusos puskaporral.

Elővigyázat a töltény-zacskó szerelésnél.

Tudni kell azt is, hogy az akkori ágyúknál egy általában mindenütt a töltény zacskót, mielőtt a gyutacsot reá tették volna egy 20—25 centiméter hosszú gömbölyű vasszóggal átlyukasztottak, e nélkül a gyutacs nem vezethette közvetlen a tüzet a töltényhez s ez nem sült el. Számtalanszor láttuk az ellenség ágyuinál is előfordulni ezt az esetet, hogy a gyutacs fellobbant s nem követte semmi durranás, a mi azt jelentette, hogy a nagy gyorsaságban felelték a töltényt előbb átszurni a vastóvel. Egyébiránt a 48—49 diki téli hadjáratban az is többször megtörtént, hogy a hidegtől megdermedt kézzel a zündert sem tudták a katonák a puska lyukába beleszurni s mind két tábor puska tüze szünetelt míg a szurony el nem döntötte a csatát az egyik fél előnyére.

Kanócz-készítés. — Töltény-láddák. — Puska gyutacsok.

A kanócz készítése könnyen ment, ehhez ostor módjára lazán összefont kender s egy fanyél elegendő volt; a kendert salétromos oldatba praeparáltak

Ládákat a töltények számára, valamint a mozdony kocsik ládáit egészen az előirat szerint készítették.

A legtöbb gondot a zünderes puskákhöz való gyutacs készítése adott. Ez a dolog nagyon tökélytelenül volt a téli hadjárat alatt megoldva, hanem később sok próbálgatás után ezt is kitalálta Gábriányi gyógyszerész a közelebről elhunyt derék tábornok édes apja. A nehézség a durranó por vegyi összetételében állott mert a réz lemezek összesodrása nem képezett semmi akadályt.

Ki nem látja már csak ezen hézagos leírásból is, hogy 1848—49-ben Háromszéken másodszer kellett feltalálni a puskaport, az ágyuöntést hozzátartozó ingredienciákat s amint századokkal ezelőtt a harang öntés mestersége volt szülő anyja az ágyuk feltalálásának, ugy 48-ban is a *sen bronzok* szolgáltatták a leghathatósabb segílyt a haza letiprására összeesküdött ellenség ellen. Nincs szükség tehát tulozniazönvédelmi harcz egyes eseményeit; magában a tények hű leírásában rejlik a meggyőző erő, mely a történelemnek megingathatlan alapul szolgál és a mely a hozott nagy áldozatok emlékét örökídkig fentartja.

Tüzérek zsold nélkül.

Még azt is ideigtatom a szent igazság kedvéért, hogy tűzéreim az egész téli hadjárat alatt egy fillér fizetést sem kaptak, mindenki sajátjából öltözködött s élmezte magát. Azok a czifra egyenruhás tűzérek a köpeczi csata fényképében a képzelet terményei. Én is csak Szeben bevétele után öltöttem először tisztii egyenruhát.

Az elkészült ágyuk hatása a köz hangulatra.

Leirhatlen erkölcsi erőt kölcsönöztek Gábor Áron első ágyui, melyről minden fogyatékoságuk daczára, azonban csak tűzéréknek volt tudomása, nemcsak a fegyveres régi katonaságnak és a láncsás volt jobbágyoknak, hanem általában a falvakban otthon maradt minden osztályu s kora népességnek. A lappangó s a marosvásárhelyi vesztett csata után már-már kitörő félben levő ellenséges tüntetések és surlódások a nemesi, katonai osztály s jobbágyság közt, az első 6 fontos ágyu szavára teljesen elnémultak, megszűntek. Megindultak ellenben az adakozások a 12-dik zászlóalj vitéz honvédei s a Kossuth huszárok számára; az élmezés a táborba szállt csapatok részére és a szék legfélreesőbb falujában is élénk mozgalom támadt a védelem teljes erővel folytatása iránt. Még az aggastyánok sem vonták ki magukat a közszolgálat teljesítésétől. Mindenki érezte, hogy a november 5-diki futást a szász-régeni s máshol történt kihágásokat most az ideje s alkalma helyrehozni jóvá tenni. Valóban így volt ez! s valóban felemelően szép volt ez így! Ez a feltámadt lelkes néphangulat győzte le a Dobolyiak s Zsomboriak kételyét kik az én meggyőződésem szerint különben egy cseppel sem voltak az előtt is rosszabb hazafiak mint akárki más.

Gábor Áron ágyuinak sorsa.

És most befejezőleg lássuk mi lett a vége ezen Gábor Áron-féle 6 ágyunak. 1849 Február elsején mikor Gál Sándor rendeletet kapott Bemtől, hogy Szeben alá segítségre induljon az egész háromszéki erővel, a 6 ágyu a megfelelő ütgekocsikkal együtt az én parancsnokságom alá rendeltetett. Február 5-én Szent-Péternél ezekkel vettem részt a muszkák elleni csatában. A csatát elvesztettük s visszavonultunk Aldobolyba, hol a kózákok által levagdalt s megsebesült tűzérek helyében a székely gyalogságból az ágyu személyzetet újra kiegészítettem. Más utat választok Erdővidéken, s Udvarhelyen keresztül febr. 28-án Segesvárra érkezünk, hol a Medgyes felől retiráló Bem tábornokkal egyesültünk. Segesvárt hagytam két három fontos ágyut a város védelmére, melyeket Nagy sándor tüzemester néhány nap mulva a Vöröstoronyhoz ismét visszahozott Márczius 9-dikén mint előcsapat Bethlen Gergely parancsnoksága alatt a 11-dik Zászlóaljjal s Kabos csiki zászlóaljjal Dános felé Szebennek tartottunk s 11-dikén délután 4 órakor érkezünk meg szeben alá. Itt még le sem mozdonyoztuk az ágyut hanem mindig az országúton haladva együtt mentünk be a szaladó szász jáge-

rekkel s muszkákkal a városba mielőtt a várkapuit bezárhatták volna. Szebenben 2 háromfontos osztrák ágyu val növeltem az úteget s 12-dikén Bem a muszkák üldözésére küldött Vöröstorony-felé Február 15-dikén este Boiczát bevenni, elfoglaljuk Vöröstoronyt s a muszkák a Contumáciához a határhoz vonultunk vissza.

Márczius 16-án Bem főhadnagynak nevez ki, átadja az ezüst koszorú érdemjelt s mint Vöröstorony tüzérparancsnokát a szorosban felállítandó mellvédek kiépítésével biz meg. Vöröstoronyhoz később már két osztrák ágyut (két 6 $\frac{1}{2}$ -ost) küldenek Szebenből és a Gábor Áron féle 2 hat $\frac{1}{2}$ -tos réz ágyut Szebenbe küldöm. E szerint márczius 28-dikától kezdve mikor a muszkákat a Contumáciától is kivertük a Vöröstorony-szoros védelmére az ágyu létszám volt: 2 hatfontos és 2 háromfontos osztrák ágyu (4 darab). továbbá a Gábor Áron féle 2 hatfontos és 2 háromfontos (4 darab), tehát összesen *nyolcz ágyu*. A Gábor Áron fél 2 háromfontos a határ szélén levő elő őrsön volt felállítva Márkus hadnagy felügyelete alatt és a Lüders elleni végső csatában ebből egyik a határ szélén szét pattant A „*Sánta huszár*“ erről az ágyuról emlékszik meg naplójában,*) a másikat az Oltba vettem. A többi ágyut a törököknek adtuk át. Az Ihsász alezredes németül irt julius 1-éről keltezett létszám-kimutatásában, melyet a „Történelmi Lapok“-ban közöltek, épen most julius 1-étől négy ágyu van megjelölve Vöröstoronynál, de ez nem igaz, mert 8 ágyu volt. Csakhogy ebből kettő a frekki hidnál más kettő a Contumácznál volt előőrsön. A létszámok hitelességét illetőleg megjegyzem hogy az elkülönített parancsnokok rendszeren a létszámokat kevesebbnek tüntetik ki, remélve, hogy így könnyebben kapnak Bemtől segéd csapatot.

Jegyzetek az 1849-ik évi eseményekről.

-- A hadjárat alatt összegyűjtött adatokból, később a keleti emigratio alatt történektől egybeállította: Lászlófalvi Velics Károly 1848—49-iki honvédszázados és volt emigráns.

Szellemi foglalkozáshoz nem szokott a török s nem is törődik vele, s ritka a török tiszték között is az a ki bár anya nyelvén irni tudna, könyvből baktatva olvas még törökül, de irni nem tudnak. A tiszték is többnyire henyélve töltik szabad idejüket s nagyon is korlátozt esztü egyének, minden természeti jó tulajdonuk mellett jó szivü, jámbor s becsületes emberek, de e mellet önhittek; s minden más felekezetü ember előttük gyaur (hitetlen), s azokat lenézik, s csak a mazulmán számít előttük annyira fanatizáltak.

A társaságot s mulatságot szeretik, a mennyiben intézményeik s török szokásaikkal nem ellenkezők, t. i. a férfiak ugy a nők is külön mulatnak, ott a társas együtt mulatságról szó sincs, még a közeli rokonok közt is. A nők külön lakásokon a háremben, vagy a szabadba kirándulások alkalmával a mi náluk gyakori, s minden pénteken s más ünnepnapokon a szokott mulató helyekre kirándulva töltik idejüket.

E végre keleten mindenütt számos üdülő helyekről gondoskodnak a törökök s helyt Constantinápolyban is az európai vagy a kis-ázsiai oldalon a legszebb helyeket rendezték be, kávéházakkal is ellátva; s több helyen még e végre több nyaraló kioszkot is láthatni a szultán és a gazdagabb basák háremének berendezve. Mint-hogy azonban a kirándulások általánosak a keleten s Levántin s több idegen családok is férfakkal vegyesen

*) Lásd Tört. Lapok 1894. évf. 86 lap.

gyakran keresik fel a természeti szép s látványos üdülő helyeket, gyakori eset az is, hogy a török nők által elfoglalt helyeket az enukok (háremfelügyelők) azonnal körül kerítik gyékény vagy ponyvákkal, hogy elkülönítve lehessenek, itt a szabadban szőnyeget terítve a földre feredzsijeket és a fátyolokat is letéve szabadon mulatt-hassanak a maguk módja szerint.

A férfiak többnyire a kávéházakban töltik szabad-idejüket ostáblázva, vagy dominozva, s más mulató helyeken szokásos keleti bohózatos előadásokon mulatják magukat napestig — addig, a míg naplementével 12 órakor törökösen, a mi óránk szerint 6 órakor eljött az ima és ebéd ideje — a mint rendszeren a napórát vizsgáló hegyormon egy ágyulóvéssel jelzik a naplementét s viszont reggel a nap keltét. Ekkor kiürülnek a mulató helyek, s mindenki igyekszik a mosakodó helyekre, s onnan a templomba imádkozni s azután megy haza enni. Megemlítem még azt a jó szokást is, hogy az ily kirándulásoknál a népkönyha sem maradhat el s csoportonként árulják a török szakácsok a különböző főtt tejételeket, aludtejet, sajtot s ahoz a szükséges czipót azután a piláfot s mellette a török lepényt, vagy palacsintát, berendezett melegítő készülékkel ellátott kerek asztalokon. Azután az Arnant törökök körül hordják a salep s thae főzeléket, ugy szintén a fagyaltot is csészénként árulva, s végre a török cukrászok hordják szét a fejükön egy kerek asztalra kirakva a különböző befűtöket, czukorsüteményeket és édességeket s ezek között a többiket u. m. a Halvát, a mi dio és magyaróból készül czukorral főve, a török puliszkát, a mi Riskása lisztből s czukorral főzik lágytésztává, s még többféle keleti nyalánkságot, a mi ott nagymérvben szokásban van. A kirándulók el vannak tehát látva mindennel s nem szükséges még arra is gondot fordítani s ételnémüt magukkal czipelni.

Végre is 3 hó alatt megunva a henyeéletet nem várhattam tovább beosztásomat, s bárha a tulságig szabadok és függetlenek is voltunk, mint a szultán vendégei sok tekintetben, s azt tehattunk, a mit akartunk e helyzettel kibékülni s magamat beletalálni nem tudtam s más foglalkozás után vágyva, mindenfelé tudakozodtam, míg végre egy *Flam* nevű Elsaszi nyelv mesterem közbenjárásául sikerült Galatán több Schweiczi kereskedővel ismeretséget kötni s ezek között egy *Lodermann* nevű Drogonistával, a kinek gyógyszer anyag raktára volt s azzal kereskedett. Ide azután gyakran eljártam s becsületes német ember levén ezzel megbarátkoztam s nem sokára abban állapotunk meg, hogy álljak be vele társnak s az üzletet megnagyobbítva kössük össze az Orséntális hivekkel, keleti gyógyszer anyaggal s olajneműekkel, a mit külföldre direct szállíthatunk és így egy keleti export üzletet szervezve a remélt jó eredmény nem maradhat el. E vállalat nagyon előnyösnek mutatkozott előttem és a legjobb reményekkel kecsgetve elfogadtam ajánlatát s miután még egy *Müller* nevű német emigráns ügyvéd barátomat, a ki Galatán irodát tartott a dolgot megbeszéljük csakhamar egyezsége is léptünk s nem sokára üzlet ember lettem a keleten.

Ezekután egy pár nap mulva felkerestem *Frics* alezredest s megkértem, hogy felmentésemet a katonaságtól eszközölje ki miután Galatán egy üzletbe, mint társ akarok belépni s elmondva neki is szándékomat helyeslőleg vette tudomásul, s csak hamar meg is kaptam felmentésemet s Galatára át is költöztem ott lakást véve fel, minthogy a Drogoneria üzlet ott volt a Gingirli (zsindzirli) Rhómba, (nagy raktárhelyiségek a khánok) Egyidejűleg azonban, a mint felmentésemet megkaptam a katonaságtól folyamodtam a kormányhoz letelepedési engedélyért és a polgári jogért, s hogy azt mi hamarabb

megnyerhessem *Br. Stein Ferhá*d basa közbenjárását vettem igénybe, a kivel már azelőtt jó ismeretségben voltam, s hozzá folyamodtam először is, mint a kinek nagy befolyása volt a kormánynál, miután hogy szakképzettségét és tudományos műveltségét kiösmerték a hadügy-miniszteriumhoz alkalmazták, s ott tekintélyes állást képviselt s figyelmet keltett maga iránt az által is, hogy a török nyelvet, mint donegal annyira elsajátította, hogy nemszak beszélni, de olvasni és írni is tudott törökül. Befolyását nagyban elősegítette szerencsés, házassága is miután neje egy előkelő özvegy basáné volt s fad basának közeli rokona, s e mellett gazdag és így az egykori könnyüvéru osztrák ezredes, a ki Bécsben a wiener-neustadti mérnöki akademián nyerte a katonai tudományokbani kiképzését, a keleten mint egyik tekintélyes s befolyásos török basa élt itt s többen irigykedtek is reá.

Ily szerencsés körülmények között rövid idő alatt sikerült is a letelepedési engedélyt megnyernem, 1852. junius hó 7-én, mint rendes Latin Raja (keresztény török-alattvaló) megkaptam a polgári oklevelemet a miniszteriumtól egy hivatalnok által, a ki egyszersmint a Galatán levő Latin Cancelláriára vezetett, s ott Warthaletti főnöknek bemutatva oklevelemet regisztrálták és az azzal járó illetéket azonnal lefizetve, távoztam, mint törökho polgára.

Ezzel jogot nyerve Konstantinápolyba és a török tartományokba, mint Zatin Raja bármi üzlethez kezdeni s birtokot is szerezhetni minden további zaklatástól mentve voltam.

(A ./. alatt a török polgári okmányomat mellékelve beadtam az Erekye muzeum részére.)

University Library III.

Ez idő alatt hazulról atyámtól anyagi segílyt nyerve s *Lodermannal* egyesülve rendeztünk be Galatán egy export üzletet a keleti gyógyszer anyagból és Olajneműekből, s összeköttetésbe lépve angol, francia, olasz és német külföldi Drogonista és materiálista kereskedőkkel üzletünk napról-napra mind jobban fejlődött, s kiterjedtebb lett, s rövid időre egy év lefolyása alatt annyira emelkedett az export, hogy gondoskodnunk kellett még ahoz értő s képzett segédekről, s főleg szükségesnek láttam egy szakértő végzett kereskedőt alkalmazni, mint üzletvezetőt és könyvvezetőt, a ki a kereskedői üzletvilágban jártas és képesítve volt, a kitől tanulni lehessen s elsajátíthassam a szükséges teendőket, mivel semmi jártassággal s ismerettel abba nem bírtam s *Lodermann* is csak kontárkodott; nem levén képzett szakember. Nem sokára sikerült is Bécsből *Antos János* hazámfiát alkalmazni, a ki a kereskedői akademiát Bécsben végezve ott egy elsőrendű üzletben *Pfarntzert*-nél, mint iroda és könyvvezető volt alkalmazva. A mint tehát megérkezett *Antos* Konstantinápolyba s elfoglalta nálunk állását én is neki adtam magamat s tanultam s igyekeztem elsajátítani, a mi hivatásommal járt, hogy annak meg is tudjak felelni, s mint végzett gyógyszerész előösmerekkel birva a kereskedői szakba is hamar beletaláljam magamat.

A kitartás s szorgalom mellett az eredmény sem maradt el, mert üzletünk mind előbbre ment s nagy exportunk volt a keleti gyógyszer anyagból külföldre s e mellett a piacon s börzén is hitelünk emelkedett s több figyelmet keltve jó hírnevünk is volt.

Én azonban *Lodermann*tól nemsokára megváltam, a ki el is utazott a keletről s azután az üzletet egészen átvéve egy gyógytárt is állítottam be Galatán Európai modra a *Yukszem-Kálderius* nevű fő utcán, a hová azután

a Drogoneria üzletet is átvittem és „*Velits & Compagnie*“ czég alatt folytattam tovább, mind kedvezőbb eredménnyel 1862. júliusig, ekkor jöttem haza végképpen. Az üzletet virágzó állapotában átadtam *Czakó János* unokatestvéremnek, a ki Braillából jött Constantinápolyba, a hol, mint a Lloyd gőzhajó társaság főügynöke volt alkalmazva. *Czakó János* is mint az akademiát jelesen végzett kereskedő több ideig volt alkalmazásban Triestben s utóbb Fiuméba s itt lett azután a Lloyd gőzhajó társaság főügynöke, s Braillába áthelyezve, a hol meg is nősült Bukarestből vette el *Koos Ferencz* érdemdús ev. ref. lelkésznek nevelt leányát és rokonát, a ki a keleten, mint ismert jeles hitszónok missióját felfogva annak híven meg is felelt, s közbecsülésben volt, mint a magyar szellem védője és terjesztője a magyar emigráció előtt is.

János testvér öcscse volt a ma is emlékezetes s hírneves *Czakó Zsigmond* magyar dráma írónak, a ki exaltált eszményképével, mint a magyar szabadság előharcosa Kossuthot dicsőítve s e felett vitatkozva a Szécsényi párt híve *Bajza* író társa lakásán vált meg az élettől egy pisztoly lövéssel. S mily sajátzerű végzetes összetalálkozása a sorsnak a tulizgatott kedély állapotban ily exaltált egyéneknél az az eset is, hogy János is utó pillanatában önkézüleg vetett véget életének, a mint édes atyok is tette, az öreg *Czakó János* királyi perceptor Dézsen, a ki végnapjaiban megmérgezte magát; az ismert szoba tudós, nagy alchemista, gazdag előkelő birtokos és a kériói kénes fürdő alapítója s tulajdonosa, az itt elzárt földalatti laboratóriumában végre összes vagyonát az alchemiai kísérleteknek feláldozva; e rög eszméjével együtt szállt a sirba.

(Folyt. köv.)

Kossuth emlékezete.

Kossuth Lajos neve napját az ország több pontján megünnepelték. A kolozsvári ünnepélyről itt adjuk a tudósítást:

Kolozsvár, aug. 26.

Kossuth Lajos emlékeztét Lajos napján kegyelettel ünnepelték meg Kolozsváron a Hercegovina nevű kertben.

Mintegy 50-en gyültek össze külön asztalnál d. u. 5 órakor.

A szabadságharczbeli honvédek közül részt vettek.

Biró József, Nagy Pál főhadnagyok, Spaller Károly, Szucsáky Imre, Böckel Károly, Vincze István s mások.

A társaságban hölgyek is vettek részt.

Megjelent a polgári dalegylet s miután a zene eljátszta a „Ne sirj, ne sirj Kossuth Lajos“ című nótát, Oberti karnagy vezetése alatt két hazafias dalt énekelt.

Ennek végeztével a rendező-bizottság előadója emlékezett meg néhány szóval az összejövetel céljáról. Elmondta, hogy másfél év előtt egész nemzet hullatta könnyeit ama férfinak halála fölött, „a ki szabad hazát millióknak adott.“

A kinek emlékét nemcsak a magyar nemzet hordozza szívében kegyelettel, de a kinek nagyságát a föld minden művelt nemzete tisztelettel említi fel,

A kiről a költő azt írta:

„Rád gondol az ifju, hogyha nagyot érez,
S téged fűz aggkor legszebb emlékéhez.“

„Nálunk ragyogó név sok van. De *szent* név csak egy van. S ez a név a *tied*.“

Magyarország emez elköltözött csillaga névnapjának évfordulóját üljük meg ma csendes kegyelettel.

Elnémult az egész ország a gyász után. Csak itt-ott ünneplik kisebb társaságok az elhunyt nagy férfi emlékeztét.

A dolgok természetes rendje szerint nem lehet ezen fennakadni. A Megváltó halála után évszázak teltek el csendes némaságban s évszázak érlelték meg azt a kegyeletet, a melylyel ma már a tünőfélben levő második évezter fokozódó áhitattal a szeretet és megváltás tanai hirdetőjének adózik.

Kossuth Lajos működésének emlékezete ezzel a századdal nem egyezik el. Az ő tanai és utmutatásai századokra hatnak ki. A magyar nemzetnek Kossuth Lajos emlékeztét kegyeletben tartani, tanait a nemzet fiainak szívébe oltani, ott ápolni és megőrizni fiuról unokára, a nemzet *életszükséglete* lesz mindig.

Ez a társaság, mely az első hívó szóra egybe gyült, hogy szívével, hazafias érzésével, kegyelettel adózzék a Kossuth emlékének, Kolozsvár falai között magvát képezi a hivek ama nagy tömegének, mely időről időre igaz, benső érzéssel fog a Kossuth emléket fenntartó napokon ünnepelni.

A társaság nevében köszönetet mond a polgári dalegylet tagjainak, kiket szíve és hazafiai érzülete e társaságba hozott, hogy közreműködésükkel harmónikus egésszé tegyék a mai est rögtönzött programját.

Ezután Krenner M. az „Ellenzék“ belmunkatársa tartott egy gondolatokban gazdag szép beszédet Kossuth Lajos emlékezete felett, mely a jelenlevők figyelmét kezdettől végig lekötötte.

Beszédéből közöljük a következőket:

„A nemzeteket az életfentartás és az érvényesülés örökös és körfolyamatos küzdelmében csak is az eszmények tarthatják fenn a csüggedéstől. Ezek adnak erőt, ezek adnak új gondolatokat, ezek termelik a korszakos eszméket. A magyar nemzetnek, mely annyi defenzív és ellenséges nép közé beékelve, szívében és testén a nyugateurópai műveltségért vívott küzdelem sebeivel van megjelölve, kétszeres szükség van az eszmények kultuszára, mert ez tarthatja csak fenn a becsület küzdelmének esélyei között. A magyar nemzetnek nemcsak elsőrangú nagyjainak emlékeztét kellene megülnie, hanem a másod osztályu jeleket is, hogy a polgári évek lehetőleg mindennapja nemzeti ünnepnap legyen, hogy az ez által gyújtott tűzben aczélozza meg küzdelmeinek jogos fegyverét.

S fájdalom azt látjuk, hogy a nemzet a mai napon megfeledkezik egyik elsőrangú csillagjáról. Keserű fájdalom s viharzó bánat zug végig szívenem! Akaratlanul is eszünkbe jut az Embertragédiája szellemóriás szerzőjének szava, midőn az emberiség mellett álló örökös gonosz azt sugja az örök dicsőségről álmódzó Ádám fülébe: „Érezted-e a lanya ha szelletet, mely arczodat legyinti s elrepül. Nyomában homok marad, mely egy évben csak néhány vonalnyi, egy pár ezredév guláidat elássa!! Én t. társaság, a magyar nemzet már fásult közönyében már nem ezt a szellőt érzem lengedezni, melynek ezredévek kellenek a romboló munkához, azt a hatalmas vihart érzem sivitani, mely egy pár évtized alatt a feledésnek nem homályával, hanem rövid idő alatt megszilárduló látásával fogja eltemetni a magyar nemzet dicsőségének guláit.“

A társaság a fiatal szónokot megéljenezte.

Krenner beszéde után a polgári dalegylet énekelt, melynek végeztével, a 48—49-ben székely földön készült ágyuk történetéből, azok öntési műveletéből, a Gábor Áron ágyuk sorsáról olvasott fel egyes részleteket Bodolla Lajos főhadnagy emlékirataiból a „Történelmi Lapok“ szerkesztője.

A társaság tagjai a Kossuth-szoborra maguk között apróbb gyűjtést rendeztek. Vincze bácsi vette számba a gyűjtés eredményét, a mi kitétt 5 frt. 20 krt. Ezt Gombos

Károlyné urnő kiegészítette 6 frtra, a polgári dalegylet pedig 7 frt. 70 kr-ra növelte.

A dalegylet tagjai közül jelen voltak: Oberti J. B. karnagy, Végh Sándor, Naszvady Mihály, Farkas Dániel, Reich Frigyes, Kottai János, Nagy János, Schaus Károly, Incze József, Poszler Miklós, Nádas Gyula, Kovács János, Szilágyi József.

A társas estélyen ezenkívül részt vettek: Török Miklós, Nagy Ferencz, Sándor Péter, ifj. Böckel Károly, Vincze Istvánné, Virágháti Béla Virágháti Béláné, Gombos Károly, Gombos Károlyné, Virágháti Juliska, Gombos Gizella, Poszler Gyula, Andrásovszky Efraimné, Andrásovszky Efraim, Poszler Józsefné, Stadler Ferencz és mások.

A társas estély 9 órakor véget ért.

Kiss Ernő holttestének megmentése.

Tel. szerkesztőség!

Bocsár, 1895. augusztus 19.

Van-e tudomásuk arról, hogy itt Bocsáron (Torontál megye) lakik Vörös Márton, néhai Hertelendy Miksa komornyikja, a ki élete veszélyeztetésével ellopá Kis Ernő, a 13. aradi vértanuk egyikének holttestét a sánczárokból, megmosá, fölöltözteté és eltemetteté ura parancsára. Jelenleg e férfi 95 éves még erős, erőteljes férfi, ki egész nap munkálkodik a ház körül; kertjében ás, kapál stb.; bár most néhány nap óta kissé beteges. Egy kis segély nagyon jól esnék neki, mert bizony szegényesen él. A kedves öreg annyit tud mesélni a szabadságharczról, hogy gyönyörűség hallgatni.

Ezt csak azért irtam, hogy van minálunk is egy olyan ember, ki méltán megérdemli az egész haza tiszteletét s büszke is rá az egész falu.

Kitünő tisztelettel

Ifj. Dörner István.

Kiss Ernő holttestére vonatkozólag Iványi Ödön, az „Aradi vértanuk albuma“ 152 lapján, a következőket írja:

Kiss Ernő, ki többi, három agyonlőtt bajtársaival Schweidel, Lázár és Desewffyvel az aradi vár sánczában volt eltemetve, okt. 8-áig feküdt jeltelen sírjában. Ekkor mostoha testvére, *Petrikora*, megvesztegette a sirra örökösököt s Kissnek katonai szolgálójával, *Kovács Mihálylyal*, kiásva a holttestet, éj idején Aradra vitette. Itt Kovács Mihálynak félre eső lakásán megmosták a halottat, fölöltöztették feketébe és úgy tették a koporsóba. Okt. 9-ének éjjelén az aradi temetőbe vitték a koporsót és a kápolna szomszédságába eltemették, egy B. B. betűkkel megjelölt fakeresztet tűzve a sir fejéhez. Hat évig alig tudta valaki, hogy az egyszerű sir kit fedez. Hat év múlva kiemelték a koporsót, és elszállították Katalinfalvára (Katránföld), a hol a templom kriptájába falazták be családtagok jelenlétében a beszentelt koporsót. Tizenhat év múlva a Török család sírboltot épített birtokán Német-Eleméren. Kiss Ernő koporsóját ide hozták és még egyszer eltemették. Örök álmát itt alussza azóta Kiss Ernő.

Ezek közlését szükségesnek láttuk azért, hogy alkalmat adjunk Kiss Ernő és vértanu társai kivégeztetése és hamvaiknak pihenő helyeire vonatkozó adatok összegyűjtésére, addig, a míg az egykoru szereplők életben vannak. Megjegyezzük, hogy *Schweidel, Lázár, Pöltenberg,*

Török, Kneziich Nagy-Sándor, Aulich, holtteste ismeretlen sírokban porladoznak.

Jó volna sirjaikat most kikutatni, mert az egykoru szereplők halála után ez teljességgel nem lesz lehetséges.

A sírok kikutatása ügyében a „Történelmi Lapok“ m. é. 192. lapján és az 1893. évfolyam 33. lapján, felhívtuk a figyelmet.

Apróságok a szabadságharcz embereiről.

— Az ellenfelek a komáromi várból. —

Szabó pozsonyi asztalos-mester városi hites becsüs, szatócsüzlet tulajdonos stb. jóképü, jókedvü magyar ember éveken át együtt borozgatott a pozsonyi „Legyes“ korcsmában Egelseder becsületes német lisztkereskedővel. Megegyeztek korban s abban, hogy mind a kettő 48-as volt; de minden egyebben különböztek egymástól. Szabó mint honvédtüzér főhadnagy, Egelseder mint gyalogos őrmester szolgált, előbbi komárom várában, utóbbi a cernirozó seregben. Sokat csipkedték, bosszantották egymást viselt dolgaikkal, de Szabó nem engedett a 48-ból s a körülöttük csoportosult fiatal gárda nagy öröme, mindig győzött. Egy este kisütötték, hogy az egyik kirohanás alkalmával szemközt álltak egymással. Miután az egész kirohanás lefolyását elmondták — természetesen mindenikök a maga seregének vindikált dicsőséget, — mély hallgatásba merültek. (Milyen remiszcentiák fordulhattak meg agyukban 40 év múlva!) Egyszer csak Szabó — kit bosszantott, hogy hajdani ellenfelét nem tudta a kirohanás sikerültéről kapacitálni — fölkapta poharát, nagyot sohajt s ezekkel a szavakkal koczint vele: „*Hej! az i t de rosszul löttünk!*“ A német sógor persze nem értette s jó hiszemüleg koczintott vele. Mi fiatalok megértettük s még sokszor elhallgattuk jóízü tréfálkozásait.

Most már nem tréfálnak! Komárom kapitulált a cernirozó sereg szétozlott, s ők is csendes emberek lettek mind a ketten.

Közli: *Bittera Károly,*
áll. főreál isk. tanár.

HALÁLOZÁSOK.

Honvédegyleteket, munkatársainkat és lapunk barátait kérjük: sziveskedjenek a halálozásokról egy-egy rövid tudósítást írni s a gyászjelentést az ereklye-muzeum számára esetről-esetre beküldeni.

Buzás István 48-as honvéd-huszár is azok közé tartozott, kik végig küzdöttek a szabadságharczot. Ott volt a gyászos emlékü világosi fegyverletételnél is, honnan bánatos szívvel tért vissza Szegzárdra. Itt azután gazdálkodott, majd pedig megyei őrmester lett, és mint ilyen kitüntette magát, miért is ezüst érdemkeresztet kapott. Öreg napjaiban a honvéd-egyesülettől nyert kegydíjből éldegélt szerényen, mignem 72 éves korában most meghalt. A boldogult a honvédségnél zászlótartó volt, és a szegzárdi honvéd-egyesületben is ezzel tisztelték meg. Valahányszor egy öreg bajtárs elköltözött az örök

házába, mindig ott lehetett látni az öreg Buzást gyászfátyolos nemzeti zászlóval. A zászlót a mult vasárnap végbe ment temetésén a kivonult öreg honvédek élén egy bajtárs vitte most neki bánatosan, és a menet alatt lehetett hallani a boldogult fainak és számos unokáinak a zokogását.

Bácsifalusi Báchy Sándor 49-iki honvéd-százados hunyt el e hó 11-én, reggeli 7 órakor, a halotti szentségek ájtatos fölvétele után, 83 éves korában. A boldogultat aug. 13-án fél 10 órakor kísérték ki az olasz közös sírkertbe, örök nyugalomra, a rokonság, honvédtársainak, ismerőseinek és barátainak beláthatlan soraitól kísérve, kik szívük mélyéből kívántak neki örök, békés nyugodalmat.

Dombay Albert. A temetőben halt meg — mint Egerből írják, — Dombay Albert. 48-as honvédtiszt a napokban alig 70 éves korában. Az örökre elhunyt szabadsághős, mint sok más öreg ember is, a temetőt tartotta kedves sétahelyének. Vasárnap is kiballagott a temetőbe, utközben még szivaros boltba is betért. Künn a temetőben egy szomorufűzfa alatt azután megtalálták halva Szivszélhűdés érte az agg szabadságharczost, és nagy részvétől kísérve temették el.

Derzsi Miklós. Székesfehérvár városa megható gyászszal és részvéttel áldozott, a falai között örökálomra szenderült Fiáthfalvi Derzsy Miklós 1848—49-iki honvédhuszár százados halála fölött. Derzsy Miklós július 30-án hunyt el 70 éves korában, és a szabadságharcban mint székely-huszár harcolt Bem apó alatt. A világi fegyverletétel után ő is Törökországba menekült, és a kegyelmi-tény után hazajött, és ekkor a császári seregbe sorozták be Temesvárra, a hol tíz évig szolgált türelemmel. Mikor elbocsátották, hazament és haláláig a gazdálkodásban lelte örömét.

Goufalvi Gouth Gábor volt 1848—49-es honvéd meghalt Nemes-Magasiban (Vas megye) jul. 19-én, 69 éves korában.

Grant Ignác, a newyorki magyarság köztisztelőben álló egyik nesztora, július 30-án rövid szenvedés után, 64 éves korában elhunyt. A megboldogult Budapesten született s az 1848-iki szabadságharcban mint honvédhadnagy vett részt; a tiszti patense volt éle végeig legfőbb büszkesége. Newyorkba 1871-ben ment, ott egyik megalapítója, majd alelnöke is volt a magyar társulatnak s részt vett minden közérdekű magyar mozgalomban; azonkívül tagja volt számos egyesületnek. A közéletben való részvétele és jótékony cselekedetei által „Grant bácsi”, a hogy közönségesen nevezték, nagy népszerűségre tett szert. Grant halálát özvegye és 10 gyermeke gyászolja. Temetése aug. 1-én ment végbe.

Hlavathy János, hites, - köz- és váltó-ügyvéd 1848 ik honvéd-örrmester meghalt S.-A.-Ujhelyben f. hó 23-án 73-ik évében.

A zászlóalj a melynek soraiban küzdött nem kapott ugyan számot, tehát nem volt rendes honvéd-zászlóalj: Ez az ugy nevezett „Zempléni önkényes mozgó nemzetőri zászlóalj” volt, a mely ugyan az egész hadjáratra kötelezte magát; de 1849-ik télutó (febr.) hóban az ugy nevezett bányavárosi hadjárat után haza bocsájtattott.

Itthon azután eleinte mint megyei tisztviselő, utóbb mint ügyvéd elvonultan és szerényen élt; puritán becsületessége közeliismerésben részesült; politikai tekintetben pedig a függetlenségi és 48-as zászlónak holta napjáig következetesen hiva maradt. Béke hamvaira.

Közli: *Matolai Etele.*

Gyászjelentés így szól:

Kulin Ödönné szül. *Hlavathy Ilona, Hlavathy Regina* ugy a maguk, mint az unokák s számos rokonaik nevében is fájdalmas szívvel jelentik a felejthetetlen édes-anya és jó nagytya *Hlavathy János,* köz- és váltó-ügyvédnek élete 73 ik évében, folyó hó 23-án reggeli 8 órakor történt csendes elhunytát.

S.-A. Ujhely, 1895. július 23.

Huszár János hazája szabadságáért végig küzdötte a 87-dik zászlóaljban előbb az erdélyi, azután a bánáti és később a bácskai csatákat is, a világosi gyásznap után pedig nyolcz esztendeig szolgálta kényszerűségből a császárt, a császári hadseregben; Olaszország és Csehország területén, Huszár János marostordamegyei szovátai szegény székely honvéd. Mikor aztán a muszájmundurt levethette, sietett vissza az ő nyomoruságos kis falujába, megfogta a kapa nyelét, dolgozott napszámba kénsső vénétségéig. Áldás volt a munkáján, tisztességes vagyont szerzett családjának, de a mint a felesége meg a gyermekei elhaltak, a sok temetés tönkre tehetette. Segítőtársak és pártfogók nélkül küzdött a nyomorral, a mig tehetette. Akkor folyamodott, hogy segítsen rajta a honvédségitő egyesület, de a *válasz elutasító* volt. Napokig nem látta aztán senki az aggyastyánt s végre a mult este *megtalálták felakasztva.* Garga dr, nyáradszeredai aljárásbíró azonnal kiment a helyszínére s konstataálta, hogy itt öngyilkosság történt. A bírónak — végzi levelezőnk — többször félbe kellett szakítani a jegyzőkönyvet, mert a kihallgatott emberek az agg honvéd nyomorának olyan részleteiről tettek vallomást, hogy a legelfásultabb hallandó szive is elfacsarodott volna azok hallatára.

Jutassy Sándor Sámuel, Veszprémben elhunyt 65 éves korában, Damjanich seregének egyik katonája. Az elhunyt katonai család sarja volt A szabadságharcz kitörésekor, 18 éves korában a magyar sereghez csatlakozott s az aldunai ütközetekben már mint hadnagy vett részt. Szent-Tamásnál és Zombolyánál több helyen megsebesült, de felgyógyulva, résztvett Budavár ostromában. Komárom kapitulációja után — látván, hogy minden elveszett — Romániába s Törökországba, honnan csak 1863-ban tért vissza s azóta családjának élt. Halálát özvegyén és gyermekein kívül nagyszámu rokonság gyászolja.

Szabados Imre közhonvéd, bajai nyugdíjas szegény honvéd jul. 13-án elhalt 72 éves korában. A 8-ik honv. zászlóaljnál szolgált. A bajai honv. egylet temettette el.

Közli *Taub József*
egyleti elnök.

Tandler Sámuel, Damjanich tábornok veres sapkásainak egyike, Tandler Sámuel szerencsétlen halállal halt meg a Veszprémben. Megbokrosodott lova feldöntötte kocsiját s a 65 éves öreg ember agrázkodást szenvedett. Tandler a bécsi foradalom kitörése után Damjanich seregébe ment s a 18 éves ifju nemsokára hadnagy lett. Végig közdötte a szabadságharczot. Szent-Tamásnál és Zombolyánál megsebesült, de felgyógyulása után új csatába ment. Részt vett Buda ostromában is. Világos után Havasalföldre, majd Törökországba menekült, a honnan csak 1863-ban került vissza. Vagy husz év óta a veszprémi vasuti állomás vendéglőse volt. Agusztus 13-án temették el nagy részvét mellett.

Vojnits Györgyné Schweidel nővére. Egyik aradi vértanu nővére halt meg Dunaföldváron: Vojnits Györgyné, szül. Shweidel Vilma, Shweidel Józsefnek a szabadság-

hősnek, és a tizenhárom aradi vértanuk egyikének a nővére, életének 90-ik évében elhunyt.

KÜLÖNFÉLÉK.

Egy honvéd arany lakadalma. A honvédek megviselt, sanyaru helyzetéből kifolyó sűrű halálozások között egy fény sugárt képez ez a hír. Csikszentmártoni Keresztes Gábor 1848 - 49-iki honvéd hadnagy folyó hó 4-én tartotta esküvőjének 50-edik évfordulóját a Csikszentmártoni r. kath. egyházban nőjével Szász Katalinnal. Sok boldogságot kívánunk a jubiláns párnak.

Honvéd-ünnep Ácson. A szabadságharczi csaták egyik legszebb magyar fegyverténye volt, az ácsi győzelmes ütközet. Az ott elesett honvédhősök közös sírját, szép emlék-oszlop disziti, mely előtt, a dicsőséges csata évfordulóján, augusztus 4-én, lélekemelő ünnep zajlott le. Az emlékünnepre Komárom és Győrvarmegyéből legalább is 20—25,000 ember gyűlt össze az ünnepély színterét képező ácsi erdőben, ki kocsin, ki gyalog. Legalább is 5—600-ra lehet tenni a kocsik számát is, melyek egy valóságos szekér-tábort képeztek, a gazdag földbirtokos négyfogatu hintójától, a földmives rozzant, egyfogatu szekereig. Több mint száz koszoru volt úgy, hogy a nyolcz méter magas emlékoszlopnak nemcsak oldalai, de talapzata is telve volt szebbnél-szebb koszorukkal. Hatalmas volt Komárom város küldöttségének a fölvo-nulása. A küldöttség élén egy gyászfátyollal bevont nemzetiszín zászlót vittek, utána következett a komáromi daloskör zászlója, melyet három bájos fiatal leány vitt, azután az 1848—49-iki honvédek festői egyenruhájukban, az önkénytes tüzoltó-század a zenekarral s végül nagy néptömeg, a különféle körök és egyletek zászlóival. Az ünnepély a „Himnusz“ eléneklésével vette kezdetét, azután Tuba János országgyűlési képviselő nagyhatásu ünnepi beszéde következett, Óriási lelkesedést keltett beszédének eme végszavaival: „Isten addig legyen velünk, a mig, miért ők haltak, a hazának élünk.“ Ezután a „Hazádnak rendületlenül“ eléneklése következett s a zenekar eljátszotta a Klapka-indulót, a mivel a valóban lélekemelő ünnepély véget ért. — Megirjuk még itt, hogy az ácsi honvédemlékhez a kegyeletnek egy valóban megható nyilvánulása fűződik. A mult évben, midőn Kossuth Lajos halálának híre jött, több ácsi polgár kiment a honvédemlékhez s magukkal vittek egy fekete zászlót is. Közvetlen a honvédemlék mellett egy több százados, toronymagasságu tölgyfa áll, a mely körül az ácsi ütközetben állítólag különösen heves küzdelem fejlődött ki, és a környéke holtakkal volt teli. A hazafias ácsi polgárok életveszély között fölkusztak ennek a fának a csucsáig, és ott kitűzték — majdnem ötven méter magasságban — a gyászlobogót, mely sokáig lengett ott a szédítő magasságban, mig egy vihar le nem döntötte. — A kegyeletes gyászünnepet ezután minden évben meg fogják tartani.

Az öreg honvédek segítése. Az új vegyes honvédsegítő bizottság írja a Budapesti Hírlap jul. 30. száma, tegnap tartotta első ülését, melyen jelen voltak Tarkovich miniszterelnökségi államtitkár, Nedeczky, a honvédsegítő bizottság elnöke, a honvédelmi-, belügy- és pénzügyminisztérium egy-egy tanácsosa, a volt segítő bizottságból Harkányi Frigyes és a központi honvéd bizottságból Balogh Sándor. A bizottság két órai tanács-

kozás során közel 1000 kérvény sorsát intézte el. Az intézmény közel 14 ezer forintjába kerül évente a kormány-nak és az agg honvédek rossz néven veszik, hogy a bizottságban olyan emberek ülnek, a kik egyáltalán nem voltak honvédek. Ellenben Péchy Tamással az élükön távol maradtak a központi honvéd-egyesület választmányának vezérférfiai.

Szeghegyi emlékoszlop a 48-as hősöknek. Dicséretes, hazafias mozgalom lelkesítette föl Szeghegy község teljesen német ajku polgárait. 1848-as honvédek sarjainak a fölkeresésére nagyobb ásatásokat rendez. Az ásatásokkal akarják bebizonyítani, hogy a Guyon és Jellasisch közt 1849. július 14-én lefolyt ütközet, nem Hegyesen, hanem a szeghegyi határban folyt le, közvetlen a község alatt fekvő szőlőkertek mellett. Az ásatás eredménynyel járt, mintegy kilencz sirt találtak, melyekben körülbelül hatvan elesett honvéd van eltemetve. Szeghegy községe augusztus közepén diszes emlékoszloppal jelöli meg az elesett hősök sírjait.

A komáromi honvédegyesület közgyűlése. A komáromi 1848—49-iki honvédegyesület — mint Jevelezőnk írja — aug. 20-án délelőtt tartotta közgyűlését a városház dísztermében. Feltűnést keltett Pecháta Antal elnök megnyitó beszéde, melyben éles szavakban kelt ki a miniszteri rendelet ellen, mely a honvédegyesületek hatáskörét annyira megnyirbálta, hogy még csak az igazolási jog sem maradt fenn számukra. Ezután a szeptember 24-én Budapesten megtartandó országos honvéd-gyűlés ügye került tárgyalás alá s a kövgyűlés Pecháta Antal elnököt, Tátray József kir. tanácsos polgármestert, Aranyosi Dénes és Nemesszeghy Antal egyesületi tagokat bizta meg az egyesületnek az országos gyűlésen való képviselőletével. Tátray József polgármester felolvasta ezután a miniszteri rendeletet, melynek értelmében a honvédsegítés ügyét az egyesületek hatásköréből kivesszik s a miniszterelnökség által alakított honvédügyeket kezelő bizottság hatáskörébe utalják. Miután még elhatározták, hogy a legközelebbi közgyűlést az országos honvédgyűlés után fogják megtartani, több jelentéktelen ügy letárgyalása után a közgyűlés véget ért.

Petőfi-émlék a murányi várban. Turisták beszélnek, hogy a murányi várrom mellett, a turista-házban milyen érdekes Petőfi-émlék van. Ez a turista-ház még a negyvenes évek elején épült Koburg herczegnek, a tulajdonosnak meghagyásából; pompás menedékhely vihar ellen. Petőfi felsőmagyarországi útjában meglátogatta a murányi várat is, s az akkor még ujdonat új turista-ház aajtására késsel bevészte a nevét: Petőfi Sándor 1846. július 14-én. Ez alatt Wesselényi nádor egyik emléktáblájáról való felirat végső mondata pompázik: „Állj meg vándor, elmélkedjél a régi magyarok vitézsége fölül.“ Alatta Tompa Minály kezevonását láthatjuk, még pedig jóval későbbi időből, hamvai lelkeszségének éveiből. (Tompa ugyan ott volt Muránynál Petőfivel már 1846-ban is, de ekkor Petőfi följegyzése szerint elaludt a vár tövében, s hihetőleg ezért nem jegyezte föl nevét már akkor.) Az érdekes feliratokat üvegfedél alá foglalta a murányi uradalmi felügyelőség, hogy megóvjja őket a

romlástól. Az üveg ugyan régen letörött, de a turista-közönség érthető kegyelettel kiméli most is a becses emléket.

Debreczeni csata emléke. Az 1849. augusztus hónap 2-án Debreczen mellett vívott csata évfordulója napját — mind debreczenből írják — az idén is kegyelettel ünnepelte meg Debreczen közönsége. A kollégium ifjusága, az 1848—49-iki honvédegylet, kísérvé nagyszámu tömegtől, kivonult a honvédsirokhoz, ahol Ábrahám Dezső joghallgató emlékbeszédet mondott, Bagaméry Károly pedig hazafias verset szavalt. Ezután a városi dalegylet gyászdalokat énekelt. A temetőből a kollégium előtt való honvédelemkéhez vonult a közönség, ahol Árvay Béla joghallgató elszavalta a „Szentelt nyomok” című költeményt. Ezután a honvédelemkére rátették az 1893-diki fumei kiránduló társaság babérkoszoruját. Az ünnepélyen a városi tanács is képviseltette magát.

A turini Kosuth emléktábla. A turini via dei Mille 22 számu szerény külsejű két emeletes ház, a hol a kormányzó lakott, nemsokára emléktáblát kap. A házat most renoválják s mihelyt befejezik, a márvány emléktáblát elhelyezik. A kormányzó volt hál ószobájának két ablaka közé illesztik az emléktáblát, a melyen ez a felírás lesz olvasható:

LUIGI KOSSUTH
GIA GOVERNATORE D'UNGHERIA
ESULE PER LA LIBERTA
IN QUESTA CASA
E MORI
IL 20 MARZO 1894.

Magyarul:

Kossuth Lajos
Magyarország egykori kormányzója,
a ki számkivetést szenvedett a Szabadságért,
ebben a házban
élt sokáig
és itt halt meg
1894. évi március 20-án.

Az országos honvédgyűlés. Az 1848—49-iki honvédegyesületek országos központi bizottsága elhatározta, hogy az ez évi országos honvédgyűlés szeptember 24-ére hívassék egybe. A bizottság ez alkalomból fölhijva az összes honvédegyesületek elnökségeit, hogy megbízottjait mielőbb jelölje ki s lássa el megbízó levéllel. A nagygyűlést, a mely délelőtt 10 órakor fog kezdődni, szeptember 23-án előértekezlet fogja megelőzni.

A Bem-szobor alaphól a Bem nővéreinek. Maros-Vásárhelyről írják lapunknak, hogy az ott diszló Bem-szobor bizottsága, a napokban igen érdekes gyűlést tartott, Nagy Sámuel elnökle alatt. Midőn Bem szobrát 1880-ban leleplezték, tudvalevőleg 2400 forintot küldött volt a bizottság a hős tábornok elhagyatott nővéreinek, Bem Antonia és Emiliának, segélyképpen. Ekkor még 300 és egynehány forint megmaradt volt, és még más bevételekre is számított a bizottság, és azt határozták el, hogy midőn azok is befolyanak, azokat is elfogják küldeni a két Bem-nővérnek és a pénz a helyi takarékpénztárban helyeztetett el. Az idő azután telt-múlt; a Bem-nővérekről nem hallott a bizottság semmit, bár időnkint kérdezősködött is felőlük az elnökség. Közlelebről azonban azt a meglepő tudósítást kapta az egy-

let Krakóból, hogy Bem tábornok mindkét nővére még életben van. Ez értesítésre határozták most el, hogy a még meglevő pénzösszeg, a mely mostanáig 600 forintra szaporodott, Krakó város polgármestere által kézbesítettetik a Bem nővéreknek. Egy kis akadály forog csak fenn, a menyenyiben a pénz megvan ugyan, ezt a helyi takarékpénztár t. igazgatósága is elismeri, s kész is kiszolgáltatni, de csak törvényes eljárás után, mivel a takarékpénztári könyvecske, mely néhai Csiki Károly Bem-szobor bizottsági pénztárnoknál volt, eltévedt; e szerint meg fognak tétetni a törvényes lépések, s a mint az amortisatio határideje lejár az összeg azonnal rendeltetési helyére fog küldetni. A pénzösszeg 1060. szám alatt van a takarékpénztárban elhelyezve.

Sándor László, 48-as Mátyás-husár főhadnagyból — főispán. Csik-szcnt-domokosi Sándor László, Maros-Tordavármegye volt alispánját, a hónap utolsó napján iktatják be Nagy-Küküllőmegye főispáni állásába. Az új főispán eddigi életé egy érdekes regény: Sándor Sászló 1832-ben szeptember 8-án született. Az apja Sándor László, királyi táblai ülnök; anyja szül. Szentkereszty Borbála bárónő, nagyatyja Sándor János, királyi táblai bíró; nagyanyja Naláczy Anna bárónő, szülőnagypapja Sándor László Csikszék-, később Csik- és Udvarhelymegye főkirálybírája és nagyanyja ikafalvi Dombi Mária volt. 1848-ban, még 16 éves korában beállott Mátyás huszárnak és Világosig végigküzdötte a szabadságharcot. A vajda szentiványi, szászregeni és marosvásárhelyi csaták után, a szászhermáni ütközetben vett részt, ahol könnyű sebet kapott. Majd Bem hadseregébe ment, a hol az öreg vezér maga mellé osztotta be szolgálattelvő ordináncz-tisztnak. Ettől az időtől kezdve a Bem testőrségéhez tartozott s csatáról-csatára ment a szabadsághős oldalán. Részt vett a segesvári, medgyesi, szebeni csatákban, Szeben bevételénél, Bemnek temesvári kirohanásánál, ahol leszúrták alóla a lovat és két óra hosszat feküdt a lóva alatt. Ott volt a szeged-szöregi és temesvári döntő csatában is. Itt elszakadt Bemtől és Világosra került, ahol a fegyvert letette. A szabadságharc főhadnagyát a győzelmes osztrák hatalom ekkor besorozta közbakának, s Marburgba szállították, majd Tirolda, később a holsteini kiküldetéshez osztották be s csak 1852-ben szabadságolták mint husvárkáplárt egyik galicziai katonakórházból. 1854-ben öt esztendői szenvedés után végre megkapta a tisztí kardbojtót s 1858-ban mint főhadnagy elhagyhatta az osztrák hadsereget. A következő évben feleségül vette G. Horváth Berta bárókisasszonyt. Az 1860-ki kis szabadság idején tevékeny részt vett a megyei közéletben, az új abszolút éra elől azonban visszavonult a madarasi birtokára, a honnan csak a kiegyezés hírére mozdult ki, amikor Marosszék második alkirálybírájává, 1881-ben pedig alispánná választották.

Honvédelemké leleplezése. Szép ünnep volt e hó 11-én Szeghegy bács megyei községben. Ekkor leplezték le az új honvédelemkét, melyet a község határán 1849. július 14-én elesett honvédek sirja fölé emeltek. Az ünnepen a községnek és környéknek egész intelligenciája megjelent. Reggel hétkor az emlék-ozlopot koszorúzták meg, hol Kiss József joghallgató szavalt. Innen a honvéd-sirokhoz vonultak, hol Engisch Frigyes lelkész beszentelte a sirokat, a dalegyesület a Himnuszot énekelt és Kozma László orsz. képviselő beszédet mondott. E beszéd alatt hullott le a lepel a szép emlékről, melyet honvéd-jelvények díszítenek. Ezután Joeckel Henrik szoborbizottsági elnök, Becker Dávid, Kue Géza és Tausz Fülöp mondtak emlékbeszédeket s végül a dalegyesület a Szózatot énekelt. Délben az olvasó-egyesületben lakoma s este közvacsora fejezte be a szép ünnepet.

A beküldött csoport képeken levő honvédek névsora ez:

Gyalogság:

1. Szalay József, vadász főhadnagy magánzó, Branyszkónál sebesült meg, nyugdíjas. 2. Búz Ferencz altiszt, ügyvéd. 3. Kovács Lajos hadnagy, ev. ref. lelkész. 4. Sütő Károly százados, magánzó 5. Tóth István k. v. földmives, nyugdíjas. 6. Reszeli István k. v. földmives, nyugdíjas. 7. Nyerges József altiszt, földmives. 8. Faragó József k. v. földmives, nyugdíjas. 9. Egyedi Mihály k. v. földmives, nyugdíjas. 10. Kovács József k. v. földmives, nyugdíjas. 11. Cziriák Ferencz k. v. földmives. 12. Vig József k. v. földmives. 13. Sz. Nagy János altiszt, kőmives. 14. Kiss József k. v. pásztor. 15. Nagy Sándor k. v. földmives, nyugdíjas. 16. I. Szabó János k. v. földmives. 17. Böszörményi Bálint k. v. földmives 18. Zsoldos György k. v. földmives 19. Faragó János k. v. földmives. 20. Vladár Boldizsár k. v. iparos. 21. Hegedüs Pál k. v. földmives. 22. Máté Ferencz k. v. földmives. 23. Szabó József k. v. szőlőmives, nyugdíjas. 24. T. Korsós János k. v. földmives, nyugdíjas. 25. Faragó Ferencz k. v. iparos. 26. Pivon Ádám altiszt, csósz, nyugdíjas. 27. Rác Ferencz élelmező; iparos. 28. Szél József k. v. iparos, nyugdíjas. 29. Nagy György szekerész, pásztor, nyugdíjas. 30. Varga István k. v. tanító. 31. Szabó Károly k. v. birtokos, bérlő. 32. Tóbiás József k. v. tűzér. 33. Nagy András k. v. földmives, nyugdíjas. 34. M. Varga Ferencz k. v. földmives. 35. Petykó Pál k. v. csósz, nyugdíjas. 36. Dina József k. v. iparos. 37. Harmat Ambrus k. v. magánzó. 38. Végh János altiszt, iparos. 39. Harsányi Sándor k. v. földmives. 40. Hajdu János tűzér k. v. földmives. 41. Csáhó Mihály utász k. v., kupecz, nyugdíjas. 42. Salamon Károly tűzér altiszt, iparos. 43. Harsányi József k. v. földmives nyugdíjas — A képen látható zászlóval az 1848-ik évben a nagy-körösi lovas-nemzet-őrök táboroztak.

Lovasság:

1. Hupka Sándor k. v. földmives, nyugdíjas 2. Szücs Sándor k. v. földmives, nyugdíjas. 3. Nagy Sándor k. v. szőlőmives. 4. Kazár Imre altiszt, iparos, nyugdíjas. 5. P. Kovács József k. v. földmives, nyugdíjas. 6. Péter József k. v. földmives, nyugdíjas. 7. Vankó Sándor k. v. földmives. 8. B. Varga Sándor altiszt, földmives. 9. F. Szücs Sándor altiszt, földmives 10. Virág Pál k. v. csósz, nyugdíjas. 11. Boros Ferencz altiszt, kofa, nyugdíjas. 12. O. Nagy János k. v. földmives. 13. Bacsó György k. v. szőlőmives. 14. Szabó András k. v. földmives, trombitás. 15. Balogh József*) k. v. szőlőmives, nyugdíjas. 16. Szabó József k. v. szőlőmives. 17. Gődén József k. v. pásztor, nyugdíjas. 18. Czompó Ferencz k. v. földmives 19. Szecsei István k. v. földmives. 20. Kecskés József k. v. földmives. 21. Pesti István k. v. birtokos. 22. Olasz

*) Paskievics herceg elősmert vitézségeért egy lóval és orosz cs. arannyal ajándékozta meg Nagy Váradon, 1849. Augusztus 15-én, tudomására jöven a hercegnek, hogy Vácznál július 17-én egy orosz tisztet levágott.

István k. v. gyalog. szőlőmives, nyugdíjas. 23. Patik József k. v. csósz, nyugdíjas. 24. Kiss Pál k. v. földmives. 25. Szabó Lajos k. v. földmives. 16. Németh Bálint k. v. földmives. 27. Czeplédi József k. v. szőlőmives. 28. Molnár Pál k. v. szőlőmives. 29. Kovács Gábor k. v. csósz, nyugdíjas. 30. Papp István k. v. szőlőmives. 31. Zombory György k. v. földmives, sebesült. 32. Poiya Sándor k. v. földmives. 34. Németh Sándor k. v. cseléd. 35. Vass István k. v. földmives nyugdíjas 36. Máté Sándor k. v. iparos. 37. Pesti József k. v. földmives. 38. K. Kiss Ádám k. v. birtokos. 39. Pálinkás Gyula főhadnagy, irnok. 40. Dajka Ferencz k. v. csósz, nyugdíjas. 41. Nagy G. Mihály k. v. földmives, nyugdíjas. 42. Szücs István k. v. földmives 43. Göbolyós Ferencz k. v. szőlőmives, nyugdíjas. 44. Rác Sándor k. v. földmives. 45. Nyerges András altiszt, szőlőmives, nyugdíjas. 46. Molnár Simon altiszt magánzó. 47. Józsa István k. v. földmives. 48. Koroknai Mihály k. v. szőlőmives, nyugdíjas, eredeti Károly-huszár dolmányban. 49. Papp András k. v. kofa. 50. Kádár Pál k. v. csósz, nyugdíjas. 51. Szivos Gábor gyalog. k. v. földmives

Szerkesztői üzenet.

A Történelmi Lapok jelen számát kettős tartalommal s 16 oldal helyett 24 oldalra adtuk ki, hogy a honvédbajtársak kiadásra váró közleményeiből többet adhassunk közre.

Unoka. Tamás András kivégzett honvéd ezredes sirja már ki van szedve. Jövő számba be osztjuk. Szedve van a „Székely vértanúk sirja“ is. Tárgyhalmaz mindkettőt a jövő számra halasztotta.

Kik látogatták a kolozsvári orsz. történelmi ereklye muzeumot? Augusztus hó közepe óta távol vidékekről sokan keresték fel az ereklye muzeumot részint, hogy megszemléljék a szabadságharcz drága ereklyéit, részint pedig, hogy idáig kegyelettel őrzött tárgyaikkal, képekkel a honvédek panteonát gazdagabbá tegyék. A látogatók közül első helyen említjük fel néhai Teleki Sándor egykori kebel barátját: Kovács Lőrincz őrnagyot, ki az erdélyi fürdőkre utaztatában kitérőt csinált Kolozsváron, hogy a muzeumot megszemlélje. A hazafiúi érdemekben gazdag ősz férfit autogrammját, a Kossuthnak küldött 1894-ik ujév reggelén küldött albumkából itt is be mutatjuk:

Vasvári Lőrincz
A Magyar Királyság Kolozsvári Országos Ereklye Muzeuma
a Békési 524. számú algy. volt. Páramma
jelentő nyelvére gondoltam és
Nagy Váradon

Miután a muzeum öre az őrnagy ur látogatása napján távol volt, Böckel Károlynak ígéretet tett, hogy fürdőről visszautazása alkalmával ismét felfogja keresni

a muzeumot s kijelentette, hogy becses ereklyéket szándékozik itt elhelyezni.

Felkereste továbbá a muzeumot: Temesvárról Pap Donát honvéd tüzér, Varga Lőrincz, Zala-Szent Grótról Kohary Lőrincz. Pozsonyból Báró Clauser Elek. Sopronból: Rösk Paula, Merő Turról Kader Lajos Kader Sándor, H. Szóvátról Maklári Pap Ernő. Mező-Turról: Dr. Molnár Lajos, K. Nagy Sándor, S. ékesfehérvárról: Glogovátz József, Somorjáról Tolnay Ödön, Bajáról: Gardalits Lajos, a honvédegyletjegyzője. Serszkitz Zsigmond földbirtokos, Kerek Illés Szárnysegéd, dr. Nyiredi János, Lengyel Andor, Bajai Péter Szinész Tivadar Budai István. Tordáról Borbély Lajos, Simándi Péter, Lelkes János, Kádár Mihály, Timár János, Dulló János, Salamon Ferencz. Ferenczi Ferencz. Váczi Joo Ádám, Tokody Lajos, Székesfehérvárról: Todor Kálmán, Orbán István, Orbán Ferencz Czirmén Elek. Szarvasról: Oláh Miklós tanár, Budapestről: Elek Neugebauer Elek. Komáromból: Mauler József, Nagyváradról Vajna Béla Szabadkáról dr. Vermes Lajos nagybirtokos. Kézdi Vásárhelyről dr. Balogh Vendel tiszti ügyész, a Történelmi Lapok munkatársa Csizsár Dénes szeszgyáros, Perlakról Both Sándor, Szombathelyről: Lairkovits József, Pápáról Hein Ignác, Szombathelyről: Éhen Gyula ügyvéd, Bavanistéről Gros Árpád tanító, Topolyáról dr. Cziráky Gábor ügyvéd, Bárány Gyula lelkész, Olis Dezső. Pataky Károly, Kurfis Gáspár, Prey Márton, Mező-Tárkányból, Jászberényi Miklós Mező-Kövesdről: Morvay János, Fiuméből: Dr. Giovanne Zotti, Cettina Antonia, Dr. Giovanni Benzan, Balassa Gyarmatról: Stücz Antal, Libstökl Károly, Moorról: Uicz Nándor, Veszprémből: Blazy Imre, Nagy Szombatból Vadász György főgimn. tanár.

Mint a fentebbiekből láttuk, az ország minden részéből keresik fel látogatók a muzeumot. E hó második felében félezeret meghaladta az idegenből jött látogatók száma. Pedig neveiket csak kevesen írják be a vendégeknyvbe s a beírottak közül csak kevés nevet szedtetünk ki. A megelőző napok és hónapok folyamán felkereste a muzeumot Kabáról, Horváth Kálmán, Hajdúnánásról: Bán Géza, Gyulafehérvárról: Molnár Jánosné, Budapestről: Kiss Fanni, Maros-Vásárhelyről: Bakó János 48—49-es honvéd, Abrudbányáról: Böckel Sanu gyógyszerész. A művészek is érdeklődést tanúsítanak a muzeum iránt Budapestről Roskovitz Ignác festőművész kereste fel: Kaposvárról Jeszenszky Imre, Brassóból Rombauer Emil igazgató, dr. Ottoban Nándor 1848—49-es honvéd nyug. ezredorvos, továbbá Özv. Cserey Istvánné a Székely nemzeti muzeum megalkotója, Özv. Szentiványi Ignácné Zathureczky Maria, Marosvásárhelyről Kovács Ferencz apát plébános, Dicső Szentmártonból: Gidó Béla mint esperes, szerkesztő. stb. stb

Szalay-Baróthy „A Magyar Nemzet Története“ című munka 19-ik füzeté szokott diszes kiállításban jelent meg. Ezen füzettel a derék munka II. kötete vette kezdetét

az Anjouk korával. Az Anjouk korát dr. Baróthy Lajos írja s a most megjelent füzet Róbert Károly uralkodását tárgyalja. A füzethez két melléklet van csatolva, az egyik Nagy Lajos király udvarát mutatja be a mely hű másolata a „Képes Kronika“ czimlapjának a másik a magyarok vándorlásának térképe, tervezte dr. Baróthy Lajos, rajzolta Hatsek Ignác.

Előfizetéseket Lampel R. (Wodianer F. és Fiai) könyvkiadó cég még folyton elfogad füzetenkint 30 krjával. A most megjelent kötetet pedig 1 frtos részletre is kapni.

„Az 1848—49-iki magyar szabadságharc története“ című nagy illusztrált vállalatból most jelent meg a 41-ik füzet, a melyben Gracza György a püspöki-kar békekisérletét mondja el igen érdekesen, több eddig ismeretlen adat felhasználásával.

Az illusztrációk közül a legtöbb valóságos unikum, a mely még sehol sem volt közölve. A füzet képei egyébként a következők: a honvédség ágyuja Gujon Richard tábornoki kinevezése. Gujon Richard honvédsipkája. Tisztikardok a bécsi nemzetőrségnél. Honvédbuszár-pisztolyok a börtökkel. Píkési honvédtábornok az aradi fogságban. Lázár Vilmos honvédtábornok kardbojta. Lőw Lipót szegedi főrab 1848-ban. Csoóri nemzetőség zászlója. Nőhonvéd a szabadságharc után. Damjanich tábornok diszkardja. Gr. Vécsey Károly tábornok levélnehezéke. Merénylet Bem ellen

Képek a szabadságharczából a milleniumra. A kolozsvári orsz. ereklye-muzeum felkéri a honvéd-egyleteket, a hazai fényképészeket, rajzolókat, s az ügy iránt érdeklődő hazafiakat, honleányokat, hogy a millenium idejéig a szabadságharczbeli honvédek arczképeit, a honvédemlékek képeit vagy miniatura mintáit, valamint honvéd siremlékek, csatahelyek képeit a kolozsvári orsz. ereklye-muzeumba beküldeni szíveskedjenek. A muzeum minden tárgyat köszönettel fogad és nyilvánosan fog nyugtázni. E tárgyakból a millenium idejére egy szép kiállítás rendezése tervezetlik.

A „Történelmi Lapokra“ előfizettek 1895-ik évre:

Perszián Gergely, Kollár Lajos, Szabó Ferencz, Szentgyörgyi József, Szigethy Cs. Sándor, Dr. Martin Lajos, Imreh Sándor, Sárkány Ferencz, Bersenyi Antal, Liptay József, Kállay Kornél, Biró Ferencz, K. Horváth Ignác, Imreh Sándor, Kállay N. József, Kiss Antal, Kozma Döme, Szentferenczrendi zárda Deés, Krudy Gyula, Liptai József, Németh József, Thury Elekné, Uttzás Lajos, Sárkány Ferencz Vogel Károly.

1892-ik évre befizettek:

Kállay Kornél.

1893. évre befizettek:

Kállay Kornél.

1894. évre befizettek:

Kállay Kornél, Tatay István.